

De *Vriendenkring* is het verenigingsorgaan van de *Vrienden van Schokland*, ingeschreven bij de Kamer van Koophandel te Lelystad onder nr. 40059053.

BESTUUR *VRIENDEN VAN SCHOKLAND*

Voorzitter

H. Scholtmeijer; tel. 0527 620490

Secretaris

C. Hendrix-Mocking; tel. 0527 652771
Oud Emmeloorderweg 18, 8308 PK Nagele
E-mail: fam.hendrix@hetnet.nl

Penningmeester

D.E. Roemers; tel. 06 104 148 86

Ledenadministratie

T.V. Hersevoort; tel. 0527 613 740
Orionstraat 15, 8303 AT Emmeloord
E-mail: t.v.hersevoort@wanadoo.nl

Overige leden

C.J. Bolle; B.J. Grotenhuis; J.H. Hollestelle;

Adviseur

H. Kloosterman; Museum Schokland,
tel. 0527 251396

REDACTIE *DE VRIENDENKRING*

Redactie-adres

J.H. Hollestelle; tel. 038 3329944
Scheerling 199; 8265 GG Kampen
E-mail: redactie@VvS-Schokland.nl

Overige leden

G.W. Bulk; H. Scholtmeijer; H.A. Veenink;

CONTACTPERSONEN

R. Rijs, *Stichting het Flevolandschap*
V. van Steenberg, *RACM Lelystad*
contactadres: *Nieuw Land Erfgoedcentrum*

CULTUURHISTORISCHE INFORMATIE

www.VvS-Schokland.nl
www.schokland.nl
www.nieuwlanderfgoedcentrum.nl
www.flevolandbovenwater.nl
www.racm.nl
www.flevolandschap.nl

CONTRIBUTIE

Volwassenen € 15,-, huisgenootleden € 5,-,
jeugdleden € 3,75
ING-Bank 11 79 970 of Rabobank 34 65 56 813
t.n.v. Penningmeester VvS te Emmeloord.
Beëindiging lidmaatschap schriftelijk vóór
1 september van het lopende jaar.

In dit nummer:

► Vereniging

Beste *Vrienden* 2
Redactie

Lezingen seizoen 2009-2010 3
Kees Bolle

Cursussen Vrienden van Schokland

Archeologie 6

Geologie 6

Historie 8

► Artikelen

Een canon van de Noordoostpolder 10
Harrie Scholtmeijer

Oud-Emmeloord aan de vooravond
van de ontruiming 30
Aaldert Pol

Perceel P, oord van pioniers 43
Terugblikken op Flevoland en voordien
Aalt Selles

Hechte pioniersgemeenschap in Roggebotsluis 46
Terugblikken op Flevoland en voordien
Aalt Selles

ISSN 1383-0961

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen of vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie.

De redactie heeft ernaar gestreefd de auteursrechten voor de illustraties en foto's te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de redactie wenden.

Artikelen voor het zomernummer dienen uiterlijk op 1 november 2010 bij de redactie binnen te zijn.

VERENIGINGSNIEUWS

Beste Vrienden

In deze editie van *De Vriendenkring* wil de redactie een canon van de geschiedenis van de Noordoostpolder beginnen. Vanzelfsprekend heet het een canon omdat er weerklank wordt verwacht van jullie lezers. Vindt u dat er aan onze eerste keus van 15 onderwerpen, die we hier introduceren voor de canon, nog wat toe te voegen is? Laat het ons weten of stuur ons uw tekst. Zo galmt een canon voort, tenslotte.

In het klein waren de *Vrienden van Schokland* recentelijk al betrokken bij het samenstellen van een canon van alle dorpen in de Noordoostpolder. Voor een serie borden met cultuurhistorische informatie over elk dorp in de NOP, werden alle teksten door de vereniging *Vrienden van Schokland* aangeleverd. Op de borden van de 12-Dorpenroute, een initiatief van de Stichting Emmeloord Promotie (STEP), staat informatie over de herkomst van de naam van elk dorp, de wetenswaardigheden en de bezienswaardigheden van elk dorp.

De bijdrage van onze gewaardeerde auteur Aaldert Pol handelt ditmaal over “*Oud-Emmeloord aan de vooravond van de ontruiming*”. Zijn verhaal omvat deels het ooggetuigeverslag van de Deventer apotheker B. Meijlink van zijn bezoek aan Schokland. Een ander deel handelt over de onderwijzer van Oud-Emmeloord, Arnoldus Legebeke en zijn rol bij de ontruiming van Schokland in 1859.

De laatste twee artikelen in deze editie van *De Vriendenkring* zijn van oud redactie- en bestuurslid Aalt Selles die in maart van dit jaar overleed. De artikelen over “*Perceel P, oord van pioniers*” en over de “*Pioniersgemeenschap bij de Roggebotsluis*” verschenen in eerder in de krant de FlevoPost in resp. 2004 en 2005 in een serie *Terugblikken op Flevoland en voordien*. In de volgende editie van *De Vriendenkring* zullen er meer artikelen van de hand van Aalt Selles uit deze serie worden afgedrukt.

Veel leesplezier

Hans Hollestelle
eindredacteur

Lezingen seizoen 2010-2011

Kees Bolle

Hieronder volgen de lezingen die de vereniging Vrienden van Schokland organiseert van oktober 2010 tot en met april 2011. De lezingen worden gehouden in het Museumkerkje van Schokland op donderdagavonden van 20.00 tot 22.00 uur met halverwege een pauze. De lezingen zijn vrij toegankelijk voor leden en niet leden.

14 oktober 2010

Spreker: dhr **dr. Leo Voorberg**

“70 jaar geleden laatste gat in NOP dijk gesloten”.

De heer Leo Voorberg is voormalig wethouder van de N.O.Polder maar heeft als waterstaatkundige zijn werk gehad bij Rijkswaterstaat en het Waterschap en was docent Waterbouwkunde en Adviseur Waterkeringen. Hij zal ons vertellen over de dijkbouw van de N.O.Polder.

11 november 2010

Spreker: dhr **Jan Mulder**

“Kijk op cultuur(behoud) in de N.O.Polder”

Voormalig wethouder Jan Mulder heeft een uitgesproken mening over het Cultuurbehoud van de Gemeente N.O.Polder. Hierover wil hij graag zijn visie geven en met de toehoorders in discussie gaan. Dit belooft een interessante avond te worden.

Jan Mulder woont in de NOP sinds 1 september 1970. Geboren in het Reestdal (de grens tussen Drenthe en Overijssel). Later 28 jaar werkzaam geweest bij de Rijksoverheid. (Min. Van Landbouw-Natuur en Voedselkwaliteit) Hij is sinds 20 jaar actief in de lokale politiek waaronder als Raadslid, Fractievoorzitter en 8 jaar Wethouder. Huidige leeftijd 67 jaar.

Jan Mulder maakt zich zorgen over de bescherming vanuit het Algemeen Publiek belang van Ruimtelijke kwaliteit (incl. Cultuurhistorie) in de NO-polder. Als wij niet meer op de lokale politiek

AGGEN
D
Cultuurbehoud:
De voormalige
vluchthaven Oud-
Kraggenburg lag
ooit aan het einde
van de strekdam van
het Zwarte Water in
de Zuiderzee.

kunnen rekenen, springen dan de *Vrienden van Schokland* in de bres?

De inleiding zal o.a. gaan over:
De Cultuurhistorie in relatie tot de ruimtelijke kwaliteit in de NOP.
Wie en waarom moeten opkomen voor onze werelderfgoed kwaliteit, architectuur met een kwaliteitstoets en voldoende beschermde monumenten?
Waarom doen wij zo weinig sociaal-cultureel onderzoek in de NOP.
In de periode 1942-1960 hadden we hadden we goed sociologisch onderzoek? Waarom nu niet meer.
De machtigen en invloedrijken in de NOP richten hun pijlen te veel op éézijdige economische en financiële belangen behartiging!

Jan Mulder heeft de wijsheid niet in pacht, maar wil graag zijn opvattingen met u delen en ter discussie stellen.

13 januari 2011
De Heemskerck,
het schip van
de Verenigde
Oostindische
Compagnie waarmee
Abel Tasman zijn
ontdekkingsreizen
ondernam.

De titel voor zijn inleiding luidt:
Driesterrenkwaliteit in de ruimtelijke ordening van Noordoostpolder!!
Van geldkist naar schatkist!

13 januari 2011

Spreker: dhr. **Jeroen Onderwater.**
“Abel Tasman, Columbus van de lage landen”

Jeroen Onderwater (1963) is historicus, ondernemer en docent geschiedenis aan de OSG *Winkler Prins* in Veendam. In zijn vrije tijd is hij voorzitter van het bestuur van het *Abel Tasman Kabinet* in Lutjegast, het enige *Abel Tasman museum* in Nederland (www.abeltasman.org).

In de zomer van 1642 vertrokken in opdracht van de Verenigde Oostindische Compagnie en onder leiding van de in dat dorp geboren en getogen Tasman 110 mannen op twee kleine schepen uit Batavia om het grote, mythische Zuidland te zoeken. Het werelddeel Australië was één van de laatste stukken wereld die nog niet vanuit Europa in kaart was gebracht. Resultaat was dat Tasman in 1642 en 1643 als eerste Europeaan grote delen van Tasmanie en Nieuw-Zeeland in kaart bracht. Desondanks heeft hij zich geen prominente plaats in de Nederlandse geschiedenis kunnen verwerven. Reden genoeg om leven en werken van deze wereldberoemde zoon van het Groninger land onder de aandacht van een breed publiek te brengen en het debat over zijn plaats in de geschiedenis weer eens stevig op te rakelen.

10 februari 2011

Spreker: dhr. **Paul Rademaker.**
“Bisschoppelijke dijkbrief van 1308”

Paul Rademaker is al veel jaren een zeer actief lid van de Historische vereniging Hasselt. Zijn lezing behandelt onder andere de vroeg ontstaansgeschiedenis

van het Waterschap Salland. Die plaatsaanduiding geeft de grenzen aan van het gebied waarvoor het waterschap in de dijkbrief van 1308 de verantwoordelijkheid kreeg: vanaf het stroompje de Hunnepe, dat ten zuiden van Deventer in de IJssel uitkwam en dat later de Dortherbeek zou heten, tot voorbij Wilsum. Wat deed het water met de Sallandse bodem, hoe veranderde de waterhuishouding door ingrijpen van de mensen.

In de Sallandse dijkbrief van 1308 is de waterscheiding aangeduid met 'die scheidighe van den lande' om dijk en belanghebbend gebied in tweeën te kunnen splitsen. Omdat volgens de brief ook 'heemraden', kenners van het eigen gebied, de bisschop adviseerden ging het niet in de eerste plaats om een kerspelgrens. In 1308 was de waterscheiding, zoals nog zal blijken, nog niet doorsneden met weteringen richting Zwolle.

10 maart 2011

Spreker: dhr **Kees Bolle**

"2000 jaar droogmakerij en polderhistorie"

Kees Bolle noemt zich tegenwoordig *Historisch verteller* en heeft zich verdiept in de historie van, voornamelijk, de Noordoostpolder. Hij is ook vrijwilliger bij *Nieuwland Erfgoed* in Lelystad, waar hij studie heeft gedaan naar boerderijbouw in de NOP.

Hoe meer je leest hoe omvangrijker je interesse wordt en zo heeft hij zich veel meer toegelegd op de totale NOP-historie. En natuurlijk kom je dan veel meer tegen en zodoende is hij teruggegaan naar het begin van onze watergeschiedenis ruwweg zo'n 2000 jaar geleden toen we op terpen zijn gaan wonen. Hij zal in vogelvlucht de eerste 1000 jaar verdedigen en de tweede 1000 jaar verdedigen en land aanwinnen vertellen en zodoende voert hij u mee naar de huidige

Zuiderzeewerken. Waarvan dan v.n.l. de NOP zal worden behandeld.

14 april 2011

Jaarvergadering

met na de pauze spreekster:

mw. **Jannie Bakker-Rietman**

Jannie Bakker-Rietman (1953) is in Genemuiden geboren en opgegroeid. Het dialect van Genemuiden is dan ook haar moedertaal. Na haar studie Nederlands aan de universiteit in Groningen keerde ze naar haar geboorteplaats terug en daar woont ze nog steeds. Tijdens haar studie raakte Jannie geïnteresseerd in streektaalen. Organisatorisch raakte zij door de jaren heen dan ook betrokken bij tal van streektaalactiviteiten en -organisaties als de Gællemuniger Taelkrink (waar zij mede-oprichtster van is), de Skriever Bond Overiessel en de IJsselacademie. Ook werkte zij mee aan het Handboek Nedersaksische Taal- en Letterkunde en aan het Woordenboek van de Overijsselse Dialecten. Zelf schrijft Jannie zowel proza (verhalen, columns) als poëzie in het dialect van Genemuiden. Van haar hand verscheen in 1995 de gedichtenbundel 'Meer geliek as eigen'. Verhalen van haar hand zijn in diverse verzamelbundels opgenomen en haar columns verschenen jarenlang in het regionale dagblad De Stentor.

10 maart 2011

Polderhistorie: een 'late' boerderij met een Schokbetonschuur van de derde serie, type FF.

Cursussen VvS seizoen 2010-2011

In september starten weer de cursussen die de vereniging Vrienden van Schokland jaarlijks organiseert. Er worden cursussen gegeven in de onderwerpen Archeologie, Geologie en Historie.

De cursussen bestaan uit acht bijeenkomsten éénmaal in de maand op een zaterdag en worden gehouden in Museum Schokland. Elke cursus wordt afgesloten met een dagexcursie.

De kosten voor elke cursus bedragen € 35,-. Niet-leden betalen € 50,-. Als u zich wilt aanmelden voor één of meer cursus(sen), neem dan contact op met de coördinator van de betreffende cursus (zie onderaan elk artikel)

Cursus Archeologie

De cursus Archeologie wordt in het seizoen 2010-2011 seizoen niet gegeven. Met het kleine aantal cursisten leek het de cursuscoördinator niet meer haalbaar om deze cursus dit seizoen nog te geven.

Oproep

De vereniging hoopt voor de cursus Archeologie weer een coördinator te vinden zodat voor het seizoen 2011-2012 de cursus Archeologie weer volwaardig kan meedraaien in het cursusaanbod van de vereniging.

De cursussen in de Geologie

Cursus Algemene Geologie

Aantal deelnemers minimaal 12 en maximaal 18 personen. De cursus behandelt de algemene geologie met uitleg over diverse processen die zich op en in de aarde afspelen. Per keer wordt uitleg gegeven over een bepaald onderwerp met aandacht voor actuele zaken zoals aardbevingen, vulkaanuitbarstingen, tsunami's of olie- en gaswinning. De geologie van Nederland wordt behandeld toegespitst op de geologie van de NOP/Flevoland. Ook wordt aandacht besteed aan herkenning van enkele veel voorkomende gesteenten, fossielen en mineralen. In de cursus worden ieder jaar weer nieuwe aspecten van de onderwerpen behandeld, zodat het interessant is de cursus meerdere jaren

Resten van een Kogge die bij de aanleg van het terrein van Brennells

Buiten werden aangetroffen. Ze werden door het IFMAF met hulp van internationale studenten opgegraven. Op 17 juli 2010 was er een presentatie van de opgravings-site door leden van de AWN en o.a. Dick Velthuisen van de afdeling Archeologie van Nieuwland Erfgoed in Lelystad.

te volgen. De cursus is gepland op zaterdagmiddag van 14.00 tot 16.00 uur, op de stenzolder in Museum Schokland. De cursus wordt van harte aanbevolen en gaat bij voldoende aanmeldingen weer van start.

Cursus Gesteenteherkenning
Aantal deelnemers minimaal 12 en maximaal 18 personen.

Aan de hand van een cursusboek wordt het determineren van zwerfstenen in theorie en praktijk geleerd. Ook door de deelnemers meegenomen materiaal wordt behandeld. Voor de gesteenteherkenning wordt, ter vergelijking, gebruik gemaakt van de collectie gedetermineerde stenen op de stenzolder. Voor deze cursus is enige kennis van stenen en algemene geologie gewenst. De cursus vindt plaats op zaterdagmiddag van 14.00 - 16.00 uur. De data zijn 18 september, 16 oktober, 13 november, 11 december 2010, 15 januari, 12 februari, 12 maart en 9 april 2010. Een excursie is gepland op 23 april 2011. Cursusleider: hr. H. Schriemer, zwerfsteenkundige. Cursusplaats: Stenzolder Museum Schokland.

Cursus Gesteentedeterminatie 1

Aantal deelnemers minimaal 8 en maximaal 12. De deelnemers bestuderen met behulp van de microscoop per herkomstgebied in detail de voorkomende zwerfsteensoorten. Er wordt kennis opgedaan van alle typische kenmerken van de diverse gidsgesteenten. Voor determinatie wordt ook gebruik gemaakt van slijpplaatjes. Voor deze cursus is kennis van gesteenten, gesteenteherkenning en algemene geologie gewenst. De cursus vindt plaats op zaterdagochtend van 11.00 tot 13.00 uur. De data zijn 2 oktober, 30 oktober, 27 november 2010, 8 januari, 22 januari, 19 februari, 5 maart en 26 maart

2011. Op dit moment is deze cursus volgeboekt.

Cursusleider: hr. H.C.M. Scheerboom, zwerfsteenkundige. Cursusplaats: Stenzolder Museum Schokland,

Cursus Gesteetedeterminatie 2

Aantal deelnemers minimaal 12 en maximaal 18 personen. De deelnemers bestuderen met behulp van loupe en microscoop per herkomstgebied voorkomende zwerfsteensoorten. Er wordt kennis opgedaan van de typische kenmerken van de verschillende gidsgesteenten. Naast het benoemen van de zwerfsteen wordt aan de hand van percentages van een aantal gesteentevormende mineralen de gesteentesoort bepaald. Voor deze cursus is kennis van gesteenten, gesteenteherkenning en algemene geologie gewenst. De cursus vindt plaats op zaterdagmorgen van 10.45 tot 13.30 uur. De data zijn 11 september, 9 oktober, 6 november, 4 december 2010, 5 februari, 26 februari, 19 maart en 2 april 2011. Een excursie is gepland op 9 april 2011. Cursusleider: mevr. M.M. van Tooren, petroloog. Cursusplaats: Stenzolder Museum Schokland,

Geologie:

megalieten. Gids-gesteenten voor geologen.

Op de foto een deel van hunebed D49, de Papeloze Kerk net onder Schoonloo in Drenthe.

Impressie van de Stenezolder in Museum Schokland. De Stenezolder is het thuishonk van de cursus Geologie, maar wordt ook gebruikt door de cursus Archeologie en Historie. De foto is gemaakt tijdens de cursus Historie op 19 maart 2005 tijdens een lezing van Willem van Norel uit Elburg over de vroegere visserij op de Zuiderzee.

Cursus Paleontologie (fossielen)

Aantal deelnemers minimaal 12 en maximaal 18 personen. Er wordt kennis opgedaan over paleontologie (fossielen), overblijfselen van planten en dieren uit het verre verleden, zoals deze ook in de polder kunnen worden gevonden. Het doel is het leren herkennen van verschillende soorten fossielen. Per keer wordt, door een specialist op zijn gebied, uitleg gegeven over een bepaald onderwerp, aangevuld met een praktisch deel. Tijdens de cursus worden ook vragen en zelf meegenomen materiaal van de deelnemers behandeld. Voor deze cursus is enige kennis van fossielen en algemene geologie gewenst. De cursus vindt plaats op zaterdagmiddag van 14.00 tot 16.00 uur. De data zijn 11 september, 9 oktober, 6 november, 4 december 2010, 5 februari, 26 februari, 19 maart en 2 april 2011. Een excursie is gepland op 23 april 2011. Cursusleider: Verschillende docenten, specialist op hun vakgebied. Cursusplaats: Stenezolder Museum Schokland

Coördinator cursussen Geologie

Berend Jan Grotenhuis
Rapen-oord 14, 3991 XK Houten
Telefoon 030 6372191
e-mail: b.grotenhuis@hetnet.nl

Cursus Historie

De cursus Historie heeft dit jaar als thema "Waterschappen & Inpolderingen".

De cursus start op zaterdag 25 september met een lezing van Mense Selles uit Kampen over de historie van de Waterschappen. Deze omvat een heel breed spectrum van de Vaderlandse geschiedenis. In de lezing op zaterdag 25 september zal aandacht worden geschonken hoe deze geschiedenis zich heeft ontwikkeld vanaf het begin van onze jaartelling tot nu toe. Want wat vandaag gebeurt, is morgen geschiedenis, tenslotte.

Langs een tijdsbalk zal tijdens de cursusbijeenkomst vanaf het jaar 0 tot 2010 een overzicht worden gegeven van de belangrijkste geschiedkundige zaken en wetgeving die betrekking hebben op de waterschapshistorie.

Verdere lezingen van dit seizoen zijn:

Steffen Nijhuis over zijn boek "Polderatlas van Nederland".
http://www.architectuur.org/nieuwsitem/1199/Recensie:_De_Polderatlas_van_Nederland.html
<http://www.thoth.nl>

Meindert Schroor over de "Friese Waterlinie".
www.varenius.nl

Mense Selles over de historie van de Waterschappen in Nederland en in zijn werkgebied de IJsselstreek.

Henk Tiesinga, Dijkgraaf waterschap Zuiderzeeland over de historie van de waterschappen in zijn gebied.

Gerard van de Ven over "Rivieroverstromingen in Nederland".

Leo Voorberg, voormalig hoofd technische dienst *Waterschap*

Zuiderzeeland over de praktijk van het waterbeheer en waterkeringsbeheer van de IJsselmeerpolders.

Frits David Zeiler over Mastenbroek, één van de eerste polders van Nederland die aanvankelijk geen polder was.

Frits David Zeiler met een lezing over “Vroege inpolderingen in Noord Holland”. Over de polder Achtermeer bij Alkmaar, de Zijpe bij Schagen en de Beemster, Unesco werelderfgoed sinds 1999.

U kunt u opgeven voor de cursus Historie door u aan te melden bij de cursuscoördinator:

Hans Hollestelle
Scheerling 199, 8265 GG Kampen
Telefoon: 038 332 99 44
e-mail: hollestelle@xs4all.nl

De data van de cursus Historie die vastliggen zijn:

Zaterdag 25 september:

Mense Selles over de historie van de Waterschappen in Nederland en in de IJsselstreek.

Zaterdag 16 oktober: Nog in te vullen.

Zaterdag 13 november:

Frits David Zeiler over Mastenbroek.

Zaterdag 11 december:

Steffen Nijhuis over de “Polderatlas van Nederland”.

Zaterdag 15 januari 2011:

Frits David Zeiler over de vroege Noord-Hollandse polders,

Zaterdag 12 februari: Nog in te vullen.

Zaterdag 12 maart:

Meindert Schroor over de “Friese Waterlinie”.

Zaterdag 9 april: Nog in te vullen.

Zaterdag 7 mei: Excursie.

Karakteristiek landschap voor polder Mastenbroek. Als juweeltje van industrieel erfgoed is daar ook Stoomgemaal Mastenbroek met jaarlijks stoomdagen die erg de moeite waard zijn.

HOOFDARTIKELN

Een canon van de Noordoostpolder

Harrie Scholtmeijer

Harrie Scholtmeijer schreef in 1987 het boek Namen in de Noordoostpolder, waarna er nog 150 publicaties (boeken, artikelen) volgden, o.a.

Het Nederlands van de IJsselmeerpolders en het Woordenboek van de Overijsselse Dialecten. Sedert 2008 is hij voorzitter van de Vrienden van Schokland.

Wat heeft de Noordoostpolder eigenlijk tot gemaakt tot de Noordoostpolder? Welke zaken uit het verleden bepalen zijn hedendaagse identiteit? Wat zou eigenlijk iedere inwoner van de Noordoostpolder moeten weten, of in ieder geval de kinderen die in groep 8 zitten van een basisschool in de polder?

Die belangrijke historische gebeurtenissen en ontwikkelingen vormen tezamen de historische canon. In onze tijd zien we dat de canon in populariteit toeneemt. Het is begonnen met de historische canon van Nederland (zie de website entoen.nu), al spoedig volgden er regionale canons (bijvoorbeeld die van Flevoland) en ook plaatselijke canons. Onze buurgemeente Kampen heeft een eigen canon, en ook Blokzijl heeft onlangs zijn eigen canon aan de lijst met plaatselijke canons toegevoegd. In de Noordoostpolder is zo'n lijst er nog niet. Dat is voor mij aanleiding geweest om na te gaan denken over

wat er op zon lijst, gesteld dat die er zou komen, moet worden opgenomen. Het toeval wil, dat min of meer tegelijkertijd de politieke partij ONS Noordoostpolder in de Gemeenteraad met het voorstel voor zo'n canon kwam. De door mij opgestelde canon is geheel los daarvan ontstaan, het was inderdaad toeval (twee zielen, één gedachte), maar het zal duidelijk zijn dat ik het voorstel van ONS Noordoostpolder van harte steun.

Maar wat moet er dan eigenlijk in zo'n canon? Welke gebeurtenis is belangrijk genoeg, en hoe bepaal je dat? Een eerste criterium lijkt me dat

de historische gebeurtenis in zekere zin doorwerkt in het heden. Sporen zijn in het landschap zichtbaar, of in de samenleving merkbaar. Dat wat de polder is geworden, is in zekere zin een gevolg van die historische gebeurtenis. Het gaat dan ook niet om de gebeurtenis op zich, maar om het verhaal dat door die gebeurtenis verteld wordt. Een wrak in de bodem van de Noordoostpolder is niet zomaar een gezonken schip, maar vertelt het verhaal van de tijd dat hier de zee was, met een bedrijvige scheepsvaart. De bouw van de Poldertoren is niet zomaar de bouw van een watertoren

in het centrum van Emmeloord, maar een symbool van het streven naar een samenleving waarin religieuze en plaatselijke verschillen er niet toe deden. De gebeurtenis staat dus niet op zichzelf, maar vormt een op het verleden.

Als we zo redeneren, zijn er vijftien historische voorvallen die een plaats in de historische canon van de Noordoostpolder verdienen. Hieronder staan ze vermeld, voorafgegaan door het jaartal en daarachter telkens dat grotere geheel waarop het moment een venster biedt:

200.000-130.000 v. Chr. – Het landijs bereikt onze streken/*geologie*

2100 tot 1900 v. Chr. – Prehistorische vissers bouwen twee grote viswieren/*prehistorie*

1787 – Een Groninger tjalk vergaat op de Zuiderzee/*Zuiderzee*

1859 – Schokland ontruimd/*ontvolking*

1891 – Lely publiceert zijn plan voor de afsluiting en drooglegging van de Zuiderzee/*Zuiderzeewerken*.

1930 – Ter Veer bepleit een geleide kolonisatie van de Noordoostpolder/*kolonisatie*

1942 – de polder valt droog/*inpoldering*

1944 – razzia in het Nederlandse Onderduikers Paradijs/*oorlog*

1945 – de pioniersfase loopt ten einde/*ontginning*

1947 – plannen voor Nagele/*inrichting*

1959 – middenin de polder verrijst een toren/*samenleving*

1962 – de Noordoostpolder wordt een gemeente/*bestuur*

1970 – de Ketelbrug verbindt de Noordoostpolder met de Flevopolder/*verbindingen*

1986 – de Noordoostpolder wordt onderdeel van de nieuwe provincie Flevoland/*identiteit*

1995 – Schokland erkend als werelderfgoed/*cultuur*

Op de volgende bladzijden volgt per venster een kleine toelichting. Die toelichting is verre van compleet, en er is ook niet naar volledigheid gestreefd. Het gaat om een korte, introducerende beschrijving, en vooral om die link naar de hedendaagse realiteit. Wie meer wil weten, kan altijd terecht bij de bronnen die onderaan de toelichtingen vermeld staan (die op hun beurt ook weer niet uitputtend genoemd zijn).

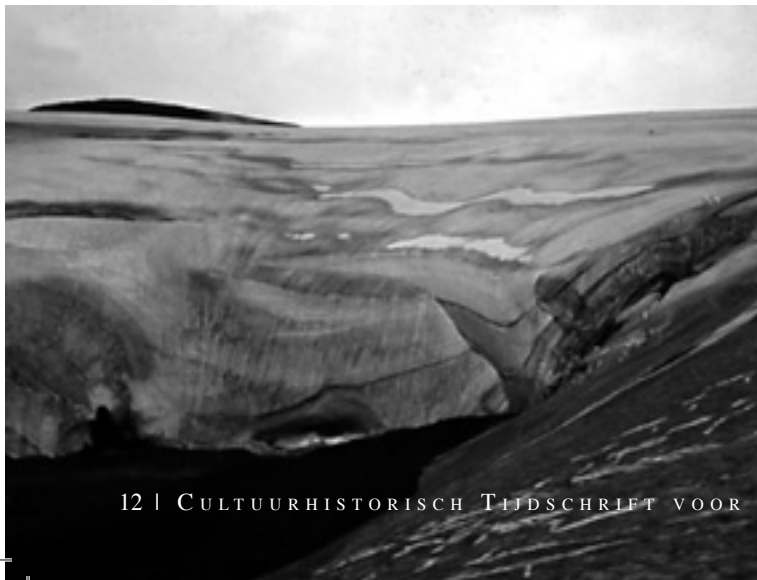
Deze vijftien vensters vormen samen de (voorlopige) canon van de Noordoostpolder. Het is een voorstel. Op- en aanmerkingen zijn van harte welkom, en datzelfde geldt voor vensters die men aan deze canon toegevoegd wil zien. Daarbij zou het prettig zijn als men zich, zeker bij eventuele toevoegingen, houdt aan de criteria die ik ook heb gehanteerd: doorwerking naar het heden, een venster op iets groters.

De canon is dus nog niet af, en het is ook niet de bedoeling geweest om nu al een afgeronde canon te presenteren. Het gaat erom de discussie op gang te brengen: wat in het verleden van de Noordoostpolder is zo kenmerkend geweest, dat het deze samenleving tot op de dag van vandaag maakt tot wat deze is? Wat zou eigenlijk iedereen over (de geschiedenis van) de Noordoostpolder moeten weten? Kortom: hoe ziet de canon van de Noordoostpolder eruit? Daartoe is dit artikel een voorstel.

200.000-130.000 v. Chr.: het landijs bereikt onze streken

In de voorlaatste ijstijd, het Saalien, heeft de ijskap ook de lage landen bereikt. De gletsjers hebben het land opgestuwd, en grote hoeveelheden zwerfstenen, soms van aanmerkelijke omvang, meegenomen uit Scandinavië. De heuvelruggen in Drenthe, de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug zijn zo ontstaan, maar ook in onze directe omgeving vinden we de sporen. De Noordoostpolder wordt omringd door de heuvels rond Steenwijk en de keileemformaties van Gaasterland, de Voorst (bij Vollenhove) en Urk. Ook de veengronden van Schokland liggen op een rug van keileem. Daardoor is het eiland, in steeds meer afgeslankte vorm, blijven bestaan toen

Landijs zoals het (nog) voorkomt op IJsland bij de Myrlladajoekul gletsjer

de omringende veengronden al door de zee verzvolgen waren.

De zwerfkeien die door de gletsjers meegenomen zijn en in de vorm van eindmorenen zijn blijven liggen, werden overal in de Noordoostpolder aangetroffen. Bij het in cultuur brengen van de gronden moesten die natuurlijk opgeruimd worden, maar soms was daar geen beginnen aan. Ten westen van de Voorst was een gebied dat bij de Zuiderzeevissers al berucht was omdat ze hun netten stukscheurden op de vele stenen die op de bodem lagen. In het dialect van de vissers van Vollenhove heette dit gebied de Stiente, het Gesteente. Het verwijderen van al die stenen om er akkers of weilanden van te maken was niet te doen, en om die reden heeft men er maar een bos van gemaakt, het Voorsterbos. Nu een aantrekkelijk recreatiegebied, maar in de oorspronkelijke opzet werd er natuurlijk niet ingepolderd om recreatiebossen aan te leggen. Het Voorsterbos is dus uit de nood geboren. Ook bij de keileembult in het westen, Urk, vinden we een terrein met veel stenen; stenen met zo'n unieke betekenis bovendien, dat er een geologisch reservaat van is gemaakt, genoemd naar de stenenverzamelaar en -deskundige P. van der Lijn. Andere bijzondere stenen zijn naar de Gesteentetuin in het Schokkerbos gebracht, waar ook een keileemveldje is ingericht.

2100 tot 1900 v. Chr.: prehistorische vissers bouwen twee grote visweren

In het gebied waar nu de Noordoostpolder is, heeft voor de komst van de Zuiderzee ook bewoning plaatsgevonden. Een belangrijke nederzetting bevond zich in het gebied waar nu de grote zichtlocaties langs de A6 staan. Daar bevond zich een geul die een verbinding vormde tussen

een groot meer aan de westzijde van Emmeloord en twee wat kleinere meren ten zuiden en zuidoosten van Emmeloord. In die geul bouwden vissers vier millennia geleden visweren: palen en staken waartussen ze fuiken konden hangen. De vis die door de kreek van het ene meer naar het andere zwom, kon zo gevangen worden.

Bij archeologisch onderzoek in 1999 en 2000 zijn twee van die visweren teruggevonden: een van 30 palen, die zich uitstrekte over een lengte van 30 meter, en een van 120 palen, met een lengte van maar liefst 40 meter. Die laatste is de grootste prehistorische visweer die in Europa is aangetroffen. De vissers die deze visweer tussen 2100 en 1900 voor Chr. gebouwd hebben, woonden op de zuidwestzijde van de oeverwal. Daar zijn in de loop van de eeuwen steeds nederzettingen geweest, en de archeologische resten ervan zijn teruggevonden: vanaf de Swifterbantcultuur (4500-3500 v. Chr.), via de Enkelgrafcultuur 2400-200 v. Chr.), de Klokbekercultuur (2200-2000 v. Chr.), de Vroege Bronstijd (1800-1600 v. Chr.) tot aan de Midden bronstijd (1600-1400 v. Chr.). Maar ook daarna is er nog activiteit geweest. Sommige staken in het gebied zijn gedateerd op 1040-1180 v. Chr., wat duidt op een hoogveengebied in deze streken voordat de Zuiderzee kwam. Aangenomen wordt dat bewoning in het huidige Noordoostpoldergebied nog tot in de 14de eeuw na Chr. mogelijk is geweest.

A. Kerkhoven: 'De grootste prehistorische visweer van Europa bij Emmeloord', *De Vriendenkring* 40 nr. 3 (2000)

1787: een Groninger tjalk vergaat op de Zuiderzee

In de twaalfde eeuw is, door steeds verdere afslag van het veen, de Zuiderzee ontstaan: een binnenzee die mogelijkheden bood voor de koopvaardij, de visserij en de oorlogsvoering. Zo werd op 11 oktober 1573 bij Hoorn de slag op de Zuiderzee uitgevochten tussen de watergeuzen (onder leiding van Cornelis Dirks) en de Spaansgezinden (onder leiding van Bossu). De vissersvloeden waren ook dichterbij de Noordoostpolder te vinden, in de havens van Kuinre, Vollenhove en Urk. Het verhaal gaat dat sommige vissersschepen in die havens de vlag halfstok hadden hangen op de dag dat de Afsluitdijk gesloten werd, 28 mei 1932. Blokzijl was een belangrijke stad voor de koopvaardij; een oude spreuk zegt dat Blokzijl meer schepen telde dan de rest van Overijssel bij elkaar.

De handelsvaart heeft welvaart gebracht, maar het kon op de grote en soms woelige Zuiderzee ook helemaal misgaan. In 1787 zonk een tjalk in de buurt van waar later Creil zou komen te liggen. Het schip was niet eens zo oud: waarschijnlijk was het een kleine twintig jaar eerder gebouwd. De thuishaven was Groningen. De lading was nog aan boord, dakpannen en plavuizen, en die lading is ergens langs de Vecht of de Rijn ingenomen: blijkens een bij de lading aangetroffen loodje is met die vracht de haven van Muiden gepasseerd. En misschien werd ook wel heel andere lading meegenomen, want in het wrak werd ook een pistool gevonden, dat volgens de inscriptie toebehoorde aan een kapitein van het regiment Schotten in het Spaanse leger. Dat regiment was in 1787 onderweg van Muiden naar Hoorn, en heeft geheel of gedeeltelijk meegevaren aan boord van de tjalk.

Het wrak van "De Zeehond", een Groninger tjalk, vergaan in 1886 en opgegraven in 1972 bij Nagele.

Verder was er (tinnen) huisraad aan boord, en dat betekent dat er een heel gezin en denklijk ook een knecht aan boord is geweest.

Van die opvarenden weten we verder niets. Bij schepen die korter voor de inpoldering zijn vergaan, lag dat anders. De overlevenden konden dan na jaren naar hun schip, dat al die tijd op de bodem van de Zuiderzee had gelegen.

De Zuiderzee is één groot scheepskerkhof. 435 scheepswrakken zijn bij de inpolderingen in de bodem gevonden. Daarvan zijn er slechts 68 in de grond bewaard gebleven: de rest is weggerot toen het hout eenmaal met de zuurstof in aanraking kwam. Sinds 2005 staat aan de randen van akkers en weilanden waar zo'n scheepswrak gevonden is een wit met blauw paaltje met daarop een rood silhouet van een historisch zeilschip.

(www.verganeschepen.nl)

1859: Schokland ontruimd

Versillende dorpen zijn in de loop van de tijd verdwenen in de golven van de Zuiderzee, die haar gebied almaar uitbreidde. Alleen de naam bleef over, en keerde later als nederzettingsnaam terug in de Noordoostpolder. De

laatste twee dorpen die dit lot leek te wachten, waren Ens en Emmeloord, op het eiland Schokland. Steeds kleiner was het eiland, bestaande uit slappe veengrond, geworden, en de stormvloed van 1825 bracht de genadeklap. Het werd niet meer verantwoord gevonden om nog langer op het eiland te leven. Het leven ging bovendien, op het eens zo welvarende eiland, steeds meer gepaard met bittere armoede, waardoor op het laatst voortdurende ondersteuning noodzakelijk was. Om die reden werd gepleit voor ontruiming, en een Koninklijk Besluit dat die ontruiming regelde, werd in 1859 uitgevaardigd. Tot de dag van vandaag duurt de contoverse voort over de vraag of dit opgevat mag worden als een gedwongen deportatie. Inderdaad was blijven geen optie: iedereen moest vertrekken. Maar het lijkt erop dat de Schokkers daar ook zelf mee hebben ingestemd, inziende dat een langer verblijf inderdaad onverantwoord (en heel armoedig) was, en gelokt met een grote zak met geld. De verhuispremie was ruim, maar toen de Schokkers zich hadden gevestigd in de Kamper wijk Brunnepe, in Volendam (ook katholiek), Vollenhove (de enige plaats waar ze gastvrij ontvangen werden) en Twentse textielsteden, kwam de heimwee toch weer op. Met de belofte om tot in de eeuwigheid een deel van de visopbrengsten aan Zijne Majesteit af te staan, pogde men de koning te vermurwen om een terugkeer toe te staan.

Het is er niet van gekomen. Maar Schokland is nooit helemaal in de golven verdwenen. Toen het polderland droogviel, was daar nog altijd het reepje land, met zijn vluchthaven en kerkje. Een ophoging in het landschap, die men nog even overwogen heeft weg te egaliseren. Maar ook op die ophoging lieten zich akkers aanleggen.

En Schokland zakte ook zonder verder ingrijpen weg: door de versnelde inklinking na de drooglegging kwam het zo laag te liggen, dat er bij een waterstand die er vroeger in de Zuiderzee bestond, nu niets meer van terug te vinden zou zijn.

B. Klappe en W. Veer: *Schokland verlaten. Een reconstructie van de ontvolking in 1859*. Kampen: IJsselacademie, 2009.

1891: Lely publiceert zijn plan voor de afsluiting en drooglegging van de Zuiderzee

Plannen voor de inpoldering van de Zuiderzee waren er al heel lang, maar ze waren niet allemaal even realistisch. Bovendien waren de technische mogelijkheden niet altijd toereikend. Pas toen het grote Haarlemmermeer in 1854 met stoomkracht kon worden drooggemalen – de eerste keer dat machines voor inpoldering ingezet werden – begon men het idee te krijgen

dat de nieuwe techniek ook wel eens de oplossing zou kunnen zijn voor de grote binnensee in het hart van Nederland.

In 1886 was ir. Cornelis Lely (Amsterdam, 23 september 1854) als technisch adviseur in dienst getreden van de in dat jaar opgerichte Zuiderzeevereniging. Zijn opdracht was om een plan te maken voor de inpoldering van de Zuiderzee. Achter het bureau maakte hij zijn berekeningen, in een boot voer hij over de Zuiderzee voor metingen: waar bestond de bodem uit vruchtbare klei, geschikt om er landbouwgrond van te maken, waar was de bodem zand, niet de moeite en de kosten van het inpolderen waard? Na vijf jaar werken publiceerde hij zijn bevindingen in acht nota's, waarin de contouren van de nieuwe polders vast lagen. Dat was in onvoorstelbaar korte tijd, en onvoorstelbaar lang heeft Lely moeten wachten tot de plannen uitgevoerd werden. Pas in

Aankomst van een aantal Schokkers in Brunnepe bij Kampen op 13 juni 2009 tijdens de herdenking van de 150-jarige ontruiming van Schokland. Links op de foto de replica van de Kamper Kogge.

Het ontwerp van het oorspronkelijke Plan Lely uit 1891 heeft nog verrassend veel overeenkomsten met de uiteindelijk gerealiseerde IJsselmeerpolders

1918 (een anagram van 1891), toen hij zelf minister van Waterstaat was geworden, lukte het hem om de wet door het parlement te loodsen. Daar waren wel een dreigend voedselgebrek in de Eerste Wereldoorlog en een overstroming van de Zuiderzee in 1916 voor nodig geweest. En toen het plan Lely eenmaal aangenomen was, gebeurde er nog niets. Geldgebrek liet de uitvoering niet toe. Pas in 1925 kon een begin worden gemaakt, met de aanleg van een dijk tussen het eiland Wieringen en het vaste land, en in 1926 was er een Wet ter bespoediging van de Zuiderzeewerken voor nodig om ook de grotere werken in gang te krijgen.

Zo volgden in 1930 de drooglegging van de Wieringermeer, en in 1932 de sluiting van de Afsluitdijk.

Lely zelf heeft die laatste twee grote werken niet meer meegemaakt. Op 22 januari 1929 nam de dood hem weg toen hij aan het werk was, achter zijn bureau. Op de Afsluitdijk staat zijn standbeeld. In de Wieringermeer is een gemaal naar hem genoemd, in de Flevopolder zelfs een hele stad. In de Noordoostpolder is er alleen de Minister Lelysingel, een korte straat en fietspad aan de rand van Emmeloord. Geen monument, geen standbeeld, geen plaquette. Het is een wat karige herinnering aan de unieke combinatie van waterbouwkundige en staatsman, zonder wie de Noordoostpolder er nooit geweest zou zijn.

K. Jansma: *Lely, bedwinger van de Zuiderzee*. Amsterdam: Paris, 1954².

1930 – Ter Veem bepleit een geleide kolonisatie van de Noordoostpolder

In de kolonisatiejaren, van 1942 tot 1962, stond het de boeren niet vrij om zich te vestigen in de Noordoostpolder. Je moest je aanmelden bij de Directie Zuiderzeewerken, Afdeling Noordoostpolderwerken, en die kon dan een pachtboerderij toewijzen. Maar omdat er veel meer belangstelling was dan er boerderijen beschikbaar waren, selecteerde de Directie zijn pachters, en daarmee een groot deel van de nieuwe polderbevolking, zorgvuldig. De motivatie voor de selectie werd gevormd door de kolonisatie van de Haarlemmermeer, die halverwege de negentiende eeuw plaatsvond. De liberale overheid had zich toentertijd niet druk gemaakt over de vestiging van de nieuwkomers. Iedereen die het eens wilde proberen, was van harte welkom in de nieuwe polder. Het gevolg was dat de ‘struggle for life’

zich *in* de polder afspeelde. Sommigen reddden het, anderen niet, en die laatsten keerden huiswaarts, of bleven ook maar in de polder, te berooid of te trots om de polder te verlaten. Zeker in die laatste groep sloeg de armoede en verpaupering ongekend hard toe. De gevallen van cholera en drankmisbruik waren in de polder veel hoger dan in de rest van Nederland. De Amsterdamse hoogleraar in de sociografie (sociologie, zouden we nu zeggen) Hendrik Nicolaas ter Veem had dat met eigen ogen aanschouwd, want hij was ooit begonnen als onderwijzer in de Haarlemmermeer. In 1925 had hij een proefschrift verdedigd over de kolonisatie van de Haarlemmermeer, en in 1936 had hij de Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de Drooggelegde Zuiderzeepolders opgericht. Die Stichting zou een warm pleitbezorger worden van een selectie van de polderbewoners *buiten* de polder, dus een selectie vooraf. En aan die selectie zouden alle provincies moeten kunnen deelnemen, want alleen dan viel er wat te kiezen. Vermenging van de bevolkingsgroepen zou bovendien klikvorming voorkomen. Op de selectiemethoden is wel kritiek gekomen. De Friezen, onder aanvoering van de latere Kamervoorzitter Anne Vondeling, hadden bezwaar tegen de door Ter Veem gewenste afspiegeling van de hele Nederlandse samenleving. De noordelijke helft van de Noordoostpolder zagen zij het liefst bestemd voor Friezen, die met zo veel streekgenoten om zich heen geen last van heimwee zouden krijgen. Bovendien scheelde dat per dorp toch al gauw een (katholieke) school en kerk. Anderen vonden de criteria te rigide. Naar verluidt kon een boer met een echtgenote die rookte het wel vergeten, en ook wanneer de bedden om twaalf uur nog niet waren

opgemaakt, zorgde dat voor een slechte aantekening. Met vakmatige, agrarische kwaliteiten had dat natuurlijk niet zo veel te maken. De Directie kon de bezwaren tegen de selectie naast zich neerleggen, omdat de belangstelling voor de Noordoostpolder overweldigend was. Dat was een verschil met de Wieringermeer, waarvoor het aanvankelijk niet storm liep, of bijvoorbeeld Lelystad, dat op een zeker moment ook achterbleef in de groei. Nergens in de polders, en dus nergens in Nederland, is Ter Veem selectiemechanisme zo sterk toegepast als in de Noordoostpolder. Het deel van het *Zuyderzee College* aan de Prof. Ter Veestraat in Emmeloord heeft vroeger Professor

Het sluitgatmonument van de ringdijk van de Noordoostpolder van 13 december 1940. Het monument ligt langs de dijk een kilometer ten westen van Schokkerhaven.

Ter Veenlyceum geheten. Geen vreemde keuze, want Ter Veen, die heilig geloofde in de vermenging van de bevolkingsgroepen, was een warm pleitbezorger van het openbaar onderwijs. Ook die lijn volgde de Directie, door aanvankelijk al het onderwijs naar openbaar model in te richten. Door een school naar het staatshoofd te noemen (Koningin Julianaschool) hoopte men misschien dat ook de confessionele gezinnen zich daar thuis zouden voelen. Het bleek ijdele hoop: vooral het protestantse volksdeel, getalsmatig sterk aanwezig, had al snel toch een voorkeur voor bijzonder onderwijs.

*Het monument met
het gedicht van
Remco Campert
uit 1996 vlakbij het
sluitgatmonument
van de ringdijk van
de Noordoostpolder
van 13 december
1940.*

H.N. ter Veen, 'Op nieuw land een nieuwe maatschappij'. *Mensch en Maatschappij* 6 (1930), p. 313-329.
H.N. ter Veen, 'De kolonisatiepolitiek in den Noordoostpolder'. *Mensch en Maatschappij* 17 (1941), p. 353-378.

1942 – de polder valt droog

In het jaar van de Afsluitdijk, om precies te zijn op 5 september 1932, stelde de regering het parlement voor om de noordoostelijke polder van de Zuiderzeewerken te bedijken, droog te malen en in cultuur te brengen. Maar toen was het crisistijd, en pas op 29 april 1936, bijna vier jaar later, werden de eerste voorbereidende werkzaamheden aanbesteed voor de bouw van de dijk. Vanuit Urk werd in noordelijke en zuidelijke richting gewerkt. De werkzaamheden vorderden met een snelheid van 200 meter per dag. In de nacht van 3 op 4 oktober 1938 sloeg een zware storm ook weer honderden meters dijk weg, maar op 3 oktober 1939 kon de dijk tussen Urk en Lemmer gesloten worden. Voor het eerst in eeuwen was Urk geen eiland meer, in formele zin althans. Een klein gedenkteken op de Westermeerdijk wijst de plaats van het sluitgat nog altijd aan. Ruim een jaar later, op 13 december 1940, werd ook de zuidelijke dijk gesloten, en was de omringdijk van 55 km lengte voltooid. Met veel feestelijkheden ging dat destijds niet gepaard, en dat had niet zozeer te maken met het feit dat het die dag vrijdag de dertiende was, maar met de oorlog waarin het land inmiddels terecht was gekomen. Bij de vijftigste herdenking was er meer reden tot feest, en bij die gelegenheid verscheen een boek en werd op de sluitplaats, ten westen van Schokkerhaven (en ter hoogte van de Sluitgatweg) een monument onthuld met daarop dichtregels uit 1996 van Remco Campert:

Water sluit ik
Land ontsluit ik
Hemel omsluit me.

Vier dagen na de sluiting kon men het water binnen de dijken gaan spuien

(het IJsselmeerpeil was na de sluiting iets gezakt), en dat spuien kon tot 3 februari 1941 doorgaan. Toen was de waterstand in de Noordoostpolder inmiddels zo laag (36 cm onder NAP) dat tot bemaling moest worden overgegaan. In eerste instantie gebeurde dat door het gemaal Buma bij Lemmer, op 22 april 1941 kwam het toen gereed gekomen gemaal Smeenge bij Vollenhove erbij. Het gemaal Vissering bij Urk heeft nooit een rol gespeeld bij de droogmaking, maar is uiteraard wel van belang voor de huidige waterbeheersing in de Noordoostpolder.

Bijna een jaar na het begin van de bemaling, op 13 april 1942, was het waterpeil in de polder gezakt tot 4.00 m onder NAP. Toen is het bemalen tijdelijk stopgezet, omdat er nog te veel ondiepten in de vaarten zaten: die moesten er eerst worden uitgebaggerd. Dat heeft niet lang geduurd, en op 1 september was de waterstand gezakt tot 4.50 m onder NAP. In het oostelijke deel van de polder is dat de waterstand die tot op de dag van vandaag gehandhaafd wordt. Het westelijke gedeelte (en dat begint al bij de sluis in Marknesse) ligt lager, en hier heeft men moeten doormalen tot 5.70 m onder NAP; dat peil werd pas bereikt op 17 januari 1944.

Het leegmalen van de Noordoostpolder heeft dus geduurd van februari 1941 tot januari 1944: bijna drie jaar. Min of meer halverwege die periode ligt de datum van 9 september 1942. Op die dag was het waterpeil gezakt tot 4.40 m onder NAP, en dat kwam overeen met de hoogte (liever: laagte) van de laagste delen in de polder, die op die dag dus ook boven water kwamen. Om die reden wordt 9 september 1942 beschouwd als de geboortedatum van de Noordoostpolder. Tussen deze datum en de datum van de indiening van het voorstel tot inpoldering in de

Tweede Kamer liggen precies tien jaar en vier dagen.

Een bordje op de gevel van het Gemeentehuis geeft aan hoe hoog het water hier gestaan heeft voor 1940. In 1998 keerde het water even terug: door overvloedige regenval stonden grote delen van Noordoost-Nederland, en ook veel akkers in de Noordoostpolder, in het najaar blank.

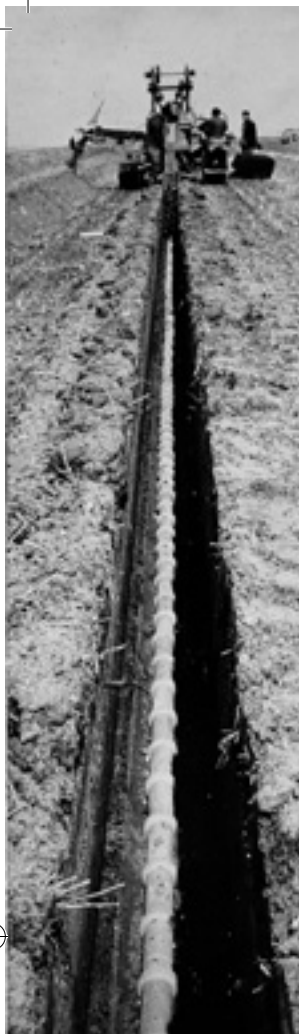
C.C. van Baalen e.a.: ... *in den ban van een Omringdijk geslagen. ... de sluiting van de Noordoostpolderdijk 13 december 1940*. Lelystad: Sociaal Historisch Centrum Flevoland, 1990.

1944 – razzia in het Nederlandse Onderduikers Paradijs

Het droogvallen van de Noordoostpolder viel samen met de jaren van de Tweede Wereldoorlog, en dat heeft een aantal belangrijke consequenties gehad. Zo zijn de eerste ontginningen voor een groot deel verricht door mannen die hiermee aan de Arbeitseinsatz door de Duitsers konden ontkomen. Ook ontsnapte krijgsgevangenen en mensen die de verplichte tewerkstelling in Duitsland hadden verlaten, zochten een heenkomen in de polder. Ze kregen betrekkelijk gemakkelijk een aanstelling via de dienst Personeelszaken van de Directie Zuiderzeewerken, gevestigd in het voormalige Pesthuis te Kampen, of ze verbleven illegaal in de polder. Dat kon ook, want de Duitsers controleerden amper. Het ruime toelatingsbeleid en

Plaquette geschonken door de Urker bevolking aan Vollenhove naar aanleiding van de gebeurtenissen rond de razzia van 17 november 1944. www.henkvanheerde.nl

Het draineren was aanvankelijk vooral handwerk. Pas later gebeurde het zoals op deze foto half-machinaal.

Het standbeeld De Pionier van Hubert van Lith uit 1977 in Marknesse herdenkt 9 september 1942, de dag dat de Noordoostpolder droogviel

de gebrekkige controle hielden verband met het belang dat ook de Duitsers aan de Noordoostpolder hechtten, als toekomstige voedselvoorziening. Ook elders in Nederland kregen werkers in de landbouw veel gemakkelijker een vrijstelling van de Arbeitseinsatz dan bijvoorbeeld studenten of kantoorpersoneel. De Duitsers waagden zich bovendien niet graag in de rimboe, waarin het moeilijk gericht zoeken was naar zich schuilhoudende personen. Al gauw bestond de bevolking in de arbeiderskampen daarom uit een wonderlijk ratjetoe van boerenzonen, landarbeiders en jongens die nog nooit een schop hadden vastgehouden, en daar ook geen enkele belangstelling voor hadden. Het werd een vrolijke toestand, waarbij zelfs Koninginnedag in betrekkelijke onbekommerdheid kon worden gevierd.

Het echte verzet waagde zich niet in de polder, want als de controle wel zou komen, zat je als ratten in de val. Zo'n val werd door de Duitsers opgezet op 7 augustus 1944, toen zij hun eerste razzia uitvoerden, zij het nog met weinig overtuiging. Een maand later, op 5 september, verlieten veel werkers uit eigen beweging de polder. Dat was Dolle Dinsdag, en men wilde de verwachte bevrijding thuis meemaken. Net op dat moment was de eerste oogst rijp, en Smeding, de directeur van Zuiderzeewerken, heeft nog geprobeerd zijn kantoorpersoneel aan het oogsten te krijgen. Tevergeefs – terwijl eerder nog het werk in de polder gezien werd als een milde provocatie tegenover een eveneens milde bezetter, werd het in de verhardende omstandigheden van najaar 1944 als collaboratie beschouwd. De Duitsers raakten verhard omdat hun strijd in Europa verloren leek, ze konden elke man wel gebruiken, en ze waren het ook zat dat de piloten die een noodlanding in de polder maakten zo

effectief door de bevolking werden weggesmokkeld. Ze reageerden, tegen de afspraken in, met een veel hardere razzia, op 17 november 1944. Meer dan 1000 mannen werden afgevoerd, om te werk te worden gesteld in Duitsland of bij de Wehrmacht. Precies vijf maanden later, op 17 april, werd de Noordoostpolder bevrijd. Daaraan herinneren het onderduikersbankje, de bevrijdingsboom en de tegel op het Emmeloordse Harmen Visserplein, genoemd naar de verzetstrijder die een dag daarvoor in een hinderlaag gesneuveld was.

A. Pol: *De bevrijding van het Nederlands Onderduikers Paradijs*. Ens: Museum Schokland, 1995.

1945 – de pioniersfase loopt ten einde

De Noordoostpolder kent op het gebied van de taal een aantal bijzondere woordbetekenissen. Zo'n woord is bijvoorbeeld *pionier*. Oorspronkelijk werd het zeer strikt omschreven.

Een pionier was iemand die reeds in de oorlog in de Noordoostpolder werkzaam was. Eigenlijk eindigde de oorlog in de Noordoostpolder op 17 april, en 5 mei geldt als landelijke Bevrijdingsdag, maar voor het gemak hield men de datum van 1 augustus 1945 aan. Pionier kon je alleen zijn, als je voor die datum in de polder gewerkt had. En het was bepaald geen betekenisloze titel: alleen pioniers kwamen in aanmerking voor de boerderijen die bij de eerste uitgifte, in 1947, verpacht werden. Ook de tweede uitgifte, van 1949, konden uitsluitend pioniers zich inschrijven. Maar niet de hele uitgifte van 1949 was voor pioniers bestemd – er waren ook boerderijen die toegewezen werden aan boeren die van Walcheren afkomstig waren, en die niet aan de ontginning hadden deelgenomen.

Er waren ook werkers die wel aan de ontginning hadden deelgenomen, maar pas na de oorlog gekomen waren – op 1 augustus 1945 was de ontginning van grote delen van de Noordoostpolder immers nog in volle gang. Zulke ontginners van na 1 augustus 1945 worden in de geheel eigen semantiek van de polder *polderwerkers* genoemd. Waar komt nu die aanduiding *pionier* vandaan? Het boek met de veelzeggende titel *In het spoor van de pioniers* doet een suggestie, met een citaat van een onderwijzer die stelt: 'Ik heb ze wel eens met landverhuizers vergeleken.' (p.37). Stellig hebben de barre fysieke omstandigheden daar aan bijgedragen. Vooral op de zandgronden kon het in de beginjaren onbarmhartig stuiven. Ook het zware

werk kan van invloed zijn geweest. In de Noordoostpolder heeft ooit 36.000 km aan greppels gelegen (de meeste zijn weer verdwenen, maar bijvoorbeeld in het Emmelerbos, waar ze niet in de weg lagen, kun je ze nog zien). Tot 1947 werden die met de hand gegraven, vanaf 1945 gebeurde dat in combinatie met een machine, de zogenaamde spekhaak.

Maar zwaar werk was niet typisch voor de polder. Ook in de mijnbouw, in de havens, in fabrieken, ja waar niet eigenlijk, ook in de landbouw op het oude land was zwaar werk destijds nog volop aanwezig. Het was meer gebonden aan tijd dan aan plaats. De vergelijking met de pioniers van de Nieuwe Wereld (Verenigde Staten, Canada, Nieuw-Zeeland, Australië) wordt ook nog wel eens gemaakt, onder andere door die genoemde onderwijzer, maar gaat niet helemaal op. In die gebieden moesten de pioniers werkelijk alles zelf doen, hier zorgde de overheid voor huizen, straten, kerken etc. Maar voor 1945 waren die amper aanwezig, en in die zin kunnen we rustig spreken van pionieren. Moeilijker wordt het om de lijn naar het heden door te trekken. Sommigen beweren dat je de pioniersmentaliteit nog altijd in de Noordoostpolder terugziet. Maar zijn mensen die al

Foto vanaf de Ketelbrug in de richting van Schokkerhaven. De ringdijk van de Noordoostpolder houdt het water van het Ketelmeer en IJsselmeer tegen. In dit dijksegment zit ook het sluitgatmonument dat herinnert aan vrijdag 13 december 1940, dit jaar 70 jaar geleden.

drie generaties in de polder wonen inmiddels niet net zo honkvast en traditioneel geworden als de bewoners van het oude land, waar natuurlijk ook wel mobiliteit is opgetreden?

En soms wordt ook geëxtrapoleerd naar het verleden. In de Emmeloordse nieuwbouwwijk Emmelhage zijn straten genoemd naar Antonie van Leeuwenhoek of Jeanne d'Arc: in hun tijd ook pioniers tenslotte. Maar het gaat wel wat ver om de collectief werkende greppelgravers te vergelijken met hen die als individu de mensheid naar nieuwe ruimten en perspectieven geleid hebben.

P. Terpstra (red.), *In het spoor van de pioniers. 35 jaar Noordoostpolder*. Leeuwarden: Van Seijen, z.j. (wrsch. 1977).

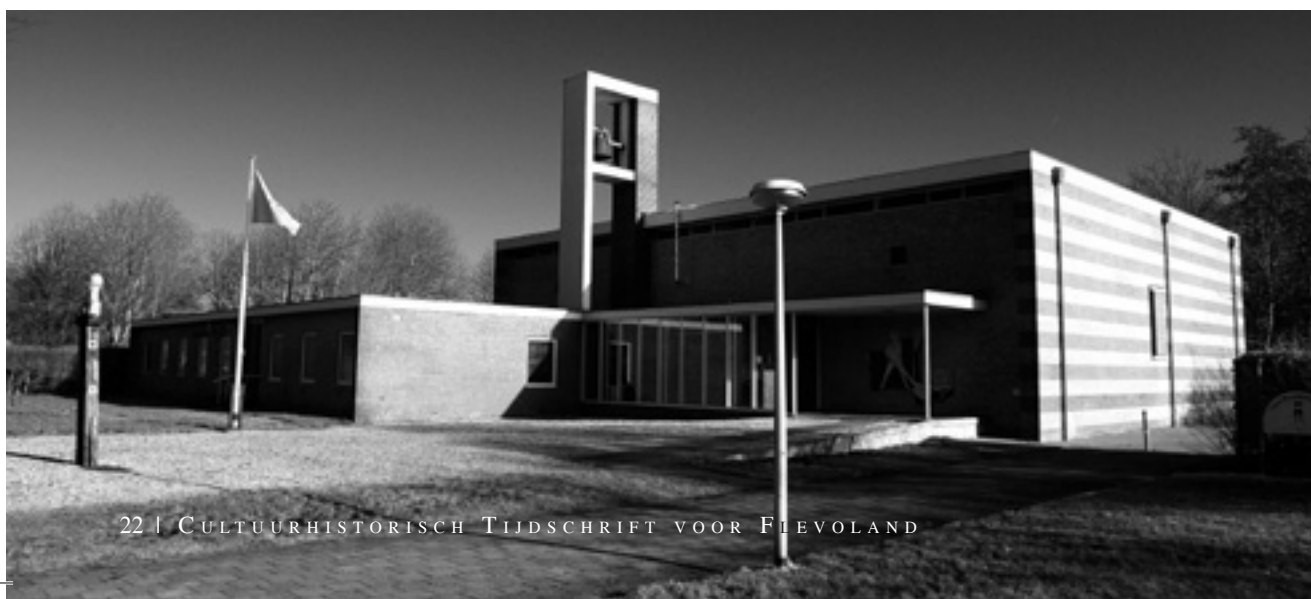
1947 – plannen voor Nagele

Het bijzondere van de dorpen in de IJsselmeerpolders, is dat ze – in tegenstelling tot die in het oude land – op de tekeningtafel zijn ontworpen. Toch zijn de mogelijkheden die dat bood in de eerste dorpen van de Noordoostpolder maar matig uitgebuit. Deze dorpen (Marknesse, Luttelgeest, Bant en Creil) wijken in hun traditionele bouwwijze niet eens zo veel van de dorpen

in het oude land af. Ze zijn door de Directie zelf ontworpen, en die leunde daarbij sterk op de zogeheten Delftse School. Onder leiding van de Delftse hoogleraar prof. dr. ir. V.P.J. Granpré Molière ontwikkelde die een behoudende opvatting over inrichting en woningbouw. Een pleintje, kerken die er als oude kerken uitzagen, huizen met rode pannendaken – terwijl het omringende landschap oogde als een Mondriaan, met strakke kavels, wegen en sloten, bleven de dorpen steken in een 19de-eeuwse opvatting van romantiek en burgerlijkheid. Die tegenstelling tussen modern en traditioneel leverde veel kritiek op, en ook binnen de Directie ontstond er ontevredenheid over de tot dan toe gevolgde werkwijze. Espel en Tollebeek werden niet meer door de Directie ontworpen, maar komen in hun opzet nog wel met de 'Directiedorpen' overeen. Ook Kraggenburg en Rutton lijken architectonisch nog steeds op de andere dorpen, maar ze slaan stedenbouwkundig heel nieuwe wegen in.

Het dorp dat zowel stedenbouwkundig als architectonisch een volledige vernieuwing betekende, is Nagele. In 1947 vroeg een architectencollectief, 'De 8', of ze in de Noordoostpolder

Museum Nagele herbergt een uitgebreide expositie over de onstaans-geschiedenis van dit bijzondere dorp, ontworpen door een groep bijzondere architecten met als naam "De 8".

Twee foto's uit de vorige eeuw met de poldertoren in Emmeloord tussen 1965 en 1970.

een dorp mochten ontwerpen dat hun idealen in de praktijk zou brengen. Voor het internationale architectencongres in Bergamo tekenden ze alvast een plan van hoe het ideale dorp eruit zou moeten zien, en nog voor het congres van start ging, kregen ze in 1948 toestemming om het ook daadwerkelijk uit te gaan voeren. Tientallen tekeningen werden gemaakt, want er werkten velen aan mee (onder wie de bekende ontwerper Gerrit Rietveld), en allemaal mochten ze hun zegje doen. Bovendien werd in 1952 nog eens versterking gevraagd in de vorm van de Rotterdamse architectengroep 'De Opbouw'. Maar toen in 1954 met de bouw werd begonnen, mocht het resultaat er ook zijn: tussen Urk en Schokland verrees een dorp dat als vertegenwoordiger van het Nieuwe Bouwen op het oude land, maar ook in de polders, nog altijd zijn gelijke niet kent.

D. Camp en M. Kamphuis.
Architectuur en stedenbouw in Flevoland. Zwolle: Waanders, 1992.

1959 – midden in de polder verrijst een toren

Domtoren, Martinitoren, Peperbus – elke stad, elke streek heeft wel een toren die dient als symbool en herkenningsteken van dat gebied. Ook de Noordoostpolder zou zo'n 'landmark' krijgen. Maar waar de genoemde torens in oorsprong kerktorens waren, kon dat in de polder niet het geval zijn. Nederland was inmiddels uiteengevallen in verschillende kerkgenootschappen, en een kerktoren die boven alles uitstijgt zou door de aanhangers van andere kerkgenootschappen niet geaccepteerd worden, om nog maar te zwijgen van hen die zich tot geen enkele kerk rekenen. Om die reden heeft de Noordoostpolder een watertoren als herkenningsteken gekregen. Al in 1950 schreef de Waterleidingsmaatschappij Overijssel een prijsvraag uit voor het ontwerp van een toren. Daar kwamen 170 inzendingen op binnen, en het ontwerp van Van Gent, een achthoekige bakstenen toren met een koperen piramidedak, werd de winnende. In

1957 begon men met de bouw, en twee jaar later, op 20 juni 1959, werd de toren officieel in gebruik genomen. Meer dan 600.000 bakstenen waren op hun plaats gemetseld.

De toren is 65,30 m hoog. Door deze hoogte zou de toren vanuit de hele polder zichtbaar zijn, maar vanwege de vele, hoge bomen is dat allang niet meer het geval. Wel is het mogelijk om op een heldere dag de hele polder te overzien, vanaf het platform, dat op een hoogte van 43,35 m ligt, dus op tweederde van de totale hoogte. Bovenop de toren bevindt zich een schip, dat zelf ook nog eens vijf meter hoog is. Het betreft hier een koperen, met bladgoud overtrokken windwijzer,

Foto vanuit de Noordoostpolder richting polder Oostelijk Flevoland. De Ketelbrug verbindt de beide polders sinds 1970.

die in gestileerde vorm een schip representeert dat ooit de Zuiderzee bevaren heeft. Hoewel overal te lezen is dat het een koggeschip zou zijn, menen de kenners dat in werkelijkheid een hulk is weergegeven.

De muren van de toren lijken kaarsrecht lijken uit het plaveisel van de Deel op te rijzen. Maar ter hoogte van het uitzichtplatform is de toren 60 cm smaller dan aan de voet, waar de breedte 14 m bedraagt. Op het platform bevindt zich een carillon, dat tot de mooiste van Nederland gerekend wordt. De grootse klok, Juliana Regina, weegt bijna tweeëneenhalve ton. Elf kleinere klokken dragen de naam van een polderdorp, en elk van die dorpsklokken is door de bevolking van dat betreffende dorp betaald. Daartoe is in de dorpen een collecte rondgegaan. Alleen de collecte in Marknesse leverde bij lange na niet genoeg op om de eigen klok te betalen. Daar zag men in de Poldertoren de bekroning van Emmeloord als hoofdplaats van de Noordoostpolder, en voor een dorp dat lange tijd groter was dan Emmeloord, was dat niet gemakkelijk te verteren.

De poldertoren, Informatie Gemeente Noordoostpolder (folder), Emmeloord, 2000.

1962 – de Noordoostpolder wordt een gemeente

Om twee redenen is de eerste juli 1962 een memorabele datum. Ten eerste omdat met de instelling van de Gemeente Noordoostpolder erkend werd dat dit gebied een gewoon onderdeel van Nederland was, en niet langer een kolonisatie. Ten tweede kon, twintig jaar nadat de eerste bewoning had plaatsgevonden, de bevolking eindelijk een orgaan kiezen met alle democratische rechten en mogelijkheden die in de rest van Nederland allang gemeengoed waren.

In de beginjaren werd het bestuur over de polder uitgeoefend door dr. ir. S. Smeding, wat op zich al merkwaardig was, want deze Smeding was als hoofd van de Dienst Zuiderzeewerken ook verantwoordelijk voor de aanleg van de polder. Projectontwikkelaar en burgemeester ineen – een constructie die na de Duitse jaren moeiteloos werd voortgezet. Voor de combinatie van rijks- en gemeentelijke bestuurstaken had Smeding de titel van ‘landdrost’ in het leven geroepen, en het archaïsche, laat-Middeleeuwse karakter van deze titel laat al zien hoe Smeding zich dat Bestuur voorstelde.

Na de oorlog, op 1 februari 1946, kwam er een Poldercommissie, maar de leden ervan werden door Smeding benoemd, en moeten ook eerder als wethouders dan als gemeenteraadsleden worden gezien. Het was de Tweede Kamer die aandrang op medezeggenschap – niet de polderbevolking zelf, want de dorpsverenigingen waren bang dat daardoor de politiek de polder binnen zou komen, en de eenheid verscheurd zou worden. In 1951, toen de polder al bijna 10.000 inwoners telde, werden er voor het eerst verkiezingen gehouden voor een college dat voorlopig alleen nog maar adviserend was.

Het getreuzel met de gemeentevorming heeft er wel toe geleid dat de oorspronkelijke opzet van vier gemeentes achterhaald raakte. Als een deel van de polder af was, kon dat gemeente worden, zo luidde de redenering. Achtereenvolgens zouden dan de gemeentes Emmeloord, Marknesse, Creil en Nagele ontstaan. Bij de daadwerkelijke gemeentevorming in 1962 was de hele polder al gekoloniseerd, en kon dus in één gemeente opgenomen worden. De eerste Gemeenteraadsverkiezingen leidden gelijk tot Kamervragen: als de Noordoostpolder een afspiegeling

was van de landsbevolking, waarom was zijn partij dan zo klein gebleven, wilde een KVP-afgevaardigde weten. Het antwoord was, dat bijvoorbeeld Limburgers, die toen nog confessioneel stemden, amper naar de polder waren gekomen. Het overwicht van hervormden en gereformeerden zorgde er voor dat de confessionelen wel de Gemeenteraad domineerden. Toch heeft de gemeente bijna een halve eeuw lang ononderbroken een burgemeester van VVD-huize gehad. De eerste was baron Panthaleon van Eck, de laatste – die in 2010 afscheid nam – Ridder van Rappard. Aan het hoofd van de Noordoostpolder hebben dus een drost, een baron en een ridder gestaan.

J.P. Verkaik en P.C. van Royen. *50 jaar bestuur in Flevoland, Noordoostpolder en Wieringermeer. Het Openbaar Lichaam in de Zuiderzee- en IJsselmeerpolders 1937-1987*. Lelystad: Sociaal Historisch Centrum Flevoland, 1993.

1970 – de Ketelbrug verbindt de Noordoostpolder met de Flevopolder

In de zomer van 1970 kon de bevolking van de Noordoostpolder gratis kip eten op de Deel in Emmeloord. De reden voor dit feest (al zullen de kippen dat niet zo gezien hebben) was de voltooiing van de Ketelbrug, op 15 juni. De Noordoostpolder, dan achtentwintig jaar oud, en Oostelijk Flevoland, bijna veertien, werden burenen. De overgangen van de Noordoostpolder naar Friesland en Overijssel zijn niet groot, maar van de rest van Flevoland wordt de Noordoostpolder gescheiden door een breed water, het Ketelmeer, dat dus sinds 1970 overbrugd is. Maar niet alleen voor de polders heeft de nieuwe brug betekenis. Er is ook

een snellere verbinding gerealiseerd tussen de (noordelijke) Randstad en de noordelijke provincies, met name Friesland en Groningen. De Zuiderzeewerken zijn niet uitsluitend een vorm van landwinning, maar leveren ook hun eigen bijdrage aan het rijkswegennet. Dat begint al met de Afsluitdijk, en het loopt door tot de A6, die de ruggengraat van Flevoland vormt. Overigens heeft de weg ten noorden van Emmeloord eerst N50

geheten, en dat is nog merkbaar als je vanuit het noorden over de A6 Emmeloord nadert: om de A6 te volgen, moet je afslaan; rechtdoor rijden betekent dat je op de N50 komt. In 1970 was de A6 er nog niet, maar de Ketelbrug is wel met een vooruitziende blik als een snelwegbrug aangelegd, met een parallelbaan voor het lokale verkeer. In 1970 kon men zich nog geen voorstelling maken van de betekenis

Beeld van de Ketelbrug zoals maar weinigen het kennen. Onderzoek heeft uitgewezen dat deze brug uit 1970 is versleten en moet worden vervangen.

die de brug veertig jaar later zou hebben: elke ochtend een onafgebroken stroom auto's in zuidelijke richting, elke middag een stroom in tegenovergestelde richting. De Ketelbrug maakt niet alleen bedrijven in de Noordoostpolder gemakkelijk bereikbaar, waardoor de aantrekkingskracht van het gebied toeneemt, maar zorgt er vooral ook voor dat de inwoners naar de bedrijven en instellingen in de Randstad kunnen. Elke dag weer – de Noordoostpolder is in de 21ste eeuw een forensengebied geworden. En een andere keus dan de auto hebben die forensen niet: de Zuiderzeelijn, een spoorverbinding waar ook al vanaf het begin gesproken wordt, is nog steeds niet doorgetrokken naar Emmeloord (en verder). De huidige bussen vormen daarvoor nauwelijks een alternatief. Het intensieve gebruik van de Ketelbrug is niet zonder gevolgen gebleven. Onlangs bleek bij een inspectie dat de brug totaal versleten is, en op korte termijn vervangen moet worden. Enkele bizarre incidenten houden daarmee weliswaar geen verband, maar versterken wel dat beeld.

www.nl.wikipedia.org/wiki/Ketelbrug

1986 – de Noordoostpolder wordt onderdeel van de nieuwe provincie Flevoland

Vanaf het begin van de plannen voor de Zuiderzee-inpolderingen is er sprake van geweest dat deze polders, met uitzondering van de excentrische Wieringermeer, een eigen, twaalfde provincie zouden vormen. Vanzelfsprekend moest met de daadwerkelijke instelling van de provincie wel gewacht worden tot de bevolking een zekere omvang had bereikt, en halverwege de jaren tachtig achtte men dat moment aangebroken.

Bijna vierentwintig jaar (vanaf de gemeentewording in 1962) had de Noordoostpolder, samen met Urk, geressorteed onder Overijssel, en dat was niet tot genoegen van iedereen in de polder. In het Provinciehuis te Zwolle streek men wel de rijksbijdrage op, zo was de klacht, maar de Noordoostpolder zag er maar weinig voor terug. Het is de vraag of die klacht wel helemaal terecht was. De provincie moest het geld inzetten waar de nood het hoogst is. In de jaren zestig en zeventig was dat het door werkloosheid geteisterde Twente, niet de zich op eigen kracht ontwikkelende westrand van de provincie. Ook de gedachte dat de indeling maar tijdelijk was, zal Overijssel wat afgehouden hebben van langetermijninvesteringen in de Noordoostpolder. En feitelijk kan de anti-Overijsselse stemming van die jaren ook nog door wat anders ingegeven zijn. De blik hier was wat naar binnen gekeerd, men had zich losgemaakt van het oude land, en er was duidelijk weinig behoefte om in provinciaal opzicht weer aan het oude land vastgemaakt te worden. De Friese Provinciale Staten hebben, voordat de indeling bij Overijssel tot stand kwam, nog wel voor een aansluiting bij hun provincie gepleit, maar ook dat is in de polder zelf nooit opgepikt. Het lag duidelijk niet alleen aan Overijssel. Vierentwintig jaar na de totstandkoming van Flevoland is er ook al

*De Noordoostpolder.
Even ten noorden
van Emmeloord
richting Bant.*

weer twijfel over deze provinciale indeling. Niet bij de bestuurders zelf. Waar vind je een provincie die zo dicht bij het lokale bestuur staat, die zich maar om zes gemeenten hoeft te bekommeren? Elke burgemeester, elke wethouder weet moeiteloos de weg naar en in het Lelystadse Provinciehuis te vinden. De centrale overheid heeft meer moeite met die kleine provincie. De provinciale bestuurslaag als geheel staat onder druk, en in afwachting van totale afschaffing wordt de vraag gesteld naar de efficiency van een ambtenarenapparaat voor maar zes gemeenten, zelfs al is dat apparaat voor zes gemeenten nog aan de kleine kant. En aan de andere kant hebben de burgers ook steeds meer moeite met Flevoland. Het Flevolandse gevoel, dat in Almere en Lelystad nooit ontwikkeld is, ebt hier ook wat weg, naarmate de banden met Overijssel toch wat sterker worden. Er komen steeds meer mensen in de polder wonen die hun wortels in Overijssel hebben, er zijn steeds meer polderbewoners die in Overijssel werken. Op de streekschool en in de discotheek ontmoeten de jongelui leeftijdgenoten van achter de dijk, en daar bloeit ook nog wel eens iets moois uit op. In 2010 voegde het regionale dagblad de Stentor zijn edities samen, waardoor er in Dagblad Flevoland minstens net zoveel nieuws uit Overijssel en Veluwe als uit de eigen provincie te vinden is. In datzelfde jaar nam een politieke partij in de Noordoostpolder de hernieuwde heroriëntatie op Overijssel op in zijn verkiezingsprogramma.

J.P. Verkaik en P.C. van Royen. *50 jaar bestuur in Flevoland, Noordoostpolder en Wieringermeer. Het Openbaar Lichaam in de Zuiderzee- en IJsselmeerpolders 1937-1987.*

Lelystad: Sociaal Historisch centrum voor Flevoland, 1993

1995 – Schokland erkend als werelderfgoed

't Kan verkeren. Op 29 juli 1946 leidde landdrost Smeding een groep bestaande uit hoge Friezen (onder wie de Commissaris van de Koningin en enkele Gedeputeerden) rond door zijn nieuwe polder, en zo kwamen ze ook bij Schokland uit. De bedoeling was geweest om het voormalige eiland, nu een rug in de overigens vlakke polder, te egaliseren (zie venster bij 1859), en de paar oude gebouwen die er nog stonden, te slopen. Ze deden immers afbreuk aan het moderne, strakke beeld van de Noordoostpolder.

In afwachting van de sloop was het oude Waterstaatkirkje in gebruik als gereedschapsloods (sommigen menen dat er zelfs ook paarden waren gestald), en een van de Friezen merkte op dat dat toch wel zonde was van zo'n mooi oud gebouw. Dat zou toch eigenlijk een meer passende bestemming moeten krijgen. Smeding herinnerde zich toen de collectie bodemvondsten (stenen en archeologische voorwerpen) die in de Noordoostpolder waren aangetroffen. In afwachting van definitieve huisvesting waren die in Kampen ondergebracht – eerst op de zolder van het lyceum, later in het Pesthuis waar de Landbouwkundige Afdeling resideerde. Maar de collectie hoorde in de Noordoostpolder, zo vond Smeding, en daarmee herstelde hij de fout die hij in de Wieringermeer had gemaakt: door de vondsten weg te schenken aan musea elders, ontbrak in deze polder de erfenis van zijn vroegste verleden. Zó herinnerde Smedings opvolger A.P. Minderhoud zich de geschiedenis van de huisvesting van de oudheidkundige vondsten en van het behoud van het Schokker kerkje in 1971, vijfentwintig jaar na dato. Weer zeven jaar later, dus in 1978, werd Schokland, dat ruim dertig jaar daarvoor nog op de nominatie stond om te verdwijnen,

op de landelijke Monumentenlijst geplaatst. En in 1995 volgde zelfs internationale erkenning, toen Schokland, als eerste monument in Nederland, op de Werelderfgoedlijst werd geplaatst. Voortaan stond Schokland, in 1987 overgedragen aan de Gemeente Noordoostpolder, op dezelfde lijst als de Chinese Lange Muur, of de Taj Mahal in India. Die erkenning heeft Schokland te danken aan het feit dat Nederland, wetende dat er op het gebied van kathedralen en paleizen niet te concurreren viel, bij de Unesco opteerde voor het thema 'Nederland Waterland'. In dat thema vallen ook andere erkende Werelderfgoederen, zoals de Beemster, een voorvader van de Noordoostpolder, of het Woudagemaal, iets ten noorden van de Noordoostpolder. Maar Schokland en de omgeving (die omgeving staat nadrukkelijk genoemd in de Unescolijst) vertellen het verhaal op bijzondere wijze: hoe een prehistorische beschaving moest wijken voor het oprukkende water. Hoe

vervolgens in eeuwenlange afslag het land verder ineenschrompelde tot een smal eiland, waar in de negentiende eeuw het leven te gevaarlijk werd geacht. Hoe in diezelfde negentiende eeuw een plan werd bedacht om het water in te dammen en het land droog te maken. En hoe in de twintigste eeuw de zee rond Schokland daadwerkelijk land werd.

Maar toen werd Schokland opnieuw bedreigd, nu door de ingenieurs die het eiland wilden egaliseren en de kerk slopen. Het overleefde echter ook die laatste aanval, door bewaarder te worden van wat de geschiedenis in de bodem had achtergelaten. En uiteindelijk werd het museum zelf tot museaal object, door plaatsing op een lijst van erfgoederen die een mondiale betekenis hebben.

A.P. Minderhoud: 'Brief over Schokland', *De Vriendenkring* 10, nr. 2, juli 1971, p. 6-7.

G. van Hezel en A. Pol: *Schokland en omgeving. Leven met water*. Utrecht, Matrijs 2008.

In september 2005 had Middelbuurt nog het oude palenscherm dat inmiddels is vervangen. De paalworm was ditmaal onschuldig aan het verval.

Oud-Emmeloord aan de vooravond van de ontruiming

Aaldert Pol

Als je in de Randstad komt en vraagt naar literatuur over Schokland krijg je vaak als antwoord: bedoelt u Schotland? Begin je over Emmeloord dan wordt het gesprek nog moeilijker en als je daarna over het Emmeloord op Schokland begint haalt men de schouders op. Je denkt dan: ach het Westen is niet geïnteresseerd in vragen uit een provincieplaatsje.

Aaldert Pol was jarenlang docent geschiedenis in Emmeloord. Thans is hij freelance publicist en historicus.

Meijlink liep van Ens naar Oud-Emmeloord over de beruchte/beroemde loopplank. Aan de haven is een deel gereconstrueerd.
Foto: Hans Veenhuis

Maar je kunt het onbekend zijn ook op eigen onvermogen betrekken. Blijkbaar zijn we er niet in geslaagd om het gebied over het voetlicht te brengen.

Dat raakt uiteraard ook de politiek. Een middel om die bekendheid te vergroten is de geschiedenis van het nieuwe Emmeloord meer te combineren met die van Oud-Emmeloord. Twee totaal verschillende samenlevingen: een nieuwe moderne gemeenschap en een oude verdwenen vissersgemeenschap. Die tegenstelling kan tot een boeiend verhaal leiden.

In de volgende bijdrage gaat het vooral over Oud-Emmeloord. De daar levende vissersgemeenschap heeft eeuwenlang

een belangrijke bijdrage geleverd aan Nederlands' voedselpakket. De haven was eeuwenlang een toevluchtsoord voor duizenden zeevarenden.

We maken een reconstructie van het leven op Oud-Emmeloord aan de vooravond van de ontruiming (1858). De nadere kennismaking wordt vergemakkelijkt door een ooggetuigenverslag van de Deventer apotheker B. Meijlink.¹

Een tweede informatief document is afkomstig van Arnoldus Legebeke, de onderwijzer op Emmeloord. Hij bracht in 1857 de plaats waar hij meer dan 25 jaar woonde bijna volledig in kaart. Hij deed dat – in overleg met pastoor H.J.F. ter Schouw – met het oog op een eventuele ontruiming van het eiland. Legebeke zag de ellende met de dag toenemen. Met een gedetailleerd verslag aan de Commissaris des Konings in de provincie Overijssel hoopte hij de geesten rijp te maken

¹ Dr. B. Meijlink, *Beschrijving van Schokland en de Schokkers, met eenige losse gedachten en gesprekken op een zondagsreisje der – en herwaarts*, Kampen, K. van Hulst 1858

voor een menswaardige verhuizing van de Schokkers. En voor de bewoners van het huidige Emmeloord is het document een uitstekende handreiking om nader kennis te maken met Oud-Emmeloord².

De Deventer apotheker Meijlink

Bernardus Meijlink werd in 1796 in Haarlem geboren. Hij was gehuwd met de Amsterdamse Magdalena Clara Lothes (geboren 1798). Het echtpaar – van protestantse huize – had vijf kinderen. De apothekersbediende en de dienstmeid waren inwonend.

Meijlink was op verschillende terreinen actief. Op een vergadering van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen van het Departement Deventer gaf hij in 1830 – het jaar van de Belgische opstand – de Nutsvrouwen een steuntje in de rug met een romantische *'beschouwing der natuur, eene troostbron bij alle, ook bij onze tegenwoordige staatkundige rampen*.

Hij was – gelijk veel romantici – geboeid door de natuur, de 'Oud-Nederlandsche zeden' en de 'Oud-Nederlandsche godsdienst'. Het verleden was voor hem een belangrijke inspiratiebron, ook met het oog op de toekomst. Nederland was in 1813 op papier een eenheidstaat geworden, maar de werkelijkheid was wel even anders. Meijlink hoopte de eenheid te versterken door het invoeren van een nationale klederdracht: 'ter nog meerdere verhooging onzer nationaliteit'.³

Wel vond hij dat iedere stand zich diende te onderscheiden: een dienstmeid behoorde anders gekleed te zijn dan de mevrouw waar zij in dienst was.

2 In de Noordoostpolder spreekt men thans van Oud-Emmeloord. Meijlink en Legebeke deden dat uiteraard niet

3 De nationale kleederdracht: eene voorlezing, in eene vrouwenvergadering der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen te Deventer.

een Schokker

Volgens Meijlink schilderde men de Schokkers gewoonlijk af als 'luije, geheel onbeschaafde, zedeloze wezens, die meestal door eigen schuld, aan knellende armoede ten prooi zijn'. Hij wilde eens kijken of dat beeld klopte. Voor zijn kennis van en over Schokland kon hij beschikken over de beschrijving van Gregorius Mees.⁴ Meijlink begon zijn bezoek op Ens. Daar was de armoede toch minder dan hij zich had voorgesteld. Daarna liep hij over de loopplank – van nog geen 40 cm breed – naar Oud-Emmeloord. Dat was de beste verbinding. Als je niet van de plank gleeed kon je daarover met droge voeten van zuid naar noord en omgekeerd lopen.

Af en toe was een correctie of aanvulling op het reisverslag noodzakelijk, omdat Meijlink niet altijd over de exacte gegevens beschikte.

Wandeling over de loopplank

'Om het genot van onze wandeling in al hare volheid te hebben, stelde onze leidsman⁵ ons voor om ook het oeverwerk voor een gedeelte te

4 Zie *De Vriendenkring* 49^e jaargang, nummer 4, winter 2009 over Gregorius Mees en zijn bezoek aan Schokland.

5 Die leidsman is waarschijnlijk Evert Rigter geweest, in wiens huis hij later de maaltijd gebruikte.

*Een Schokker,
getekend door
G. Groenenwegen*

Persiflage van het Schokker dansje op de loopplank. Wiebke Spruit, Egmond aan Zee

bewandelen, hetgeen thans, wegens den lagen stand der zee geheel droog was. Dit voorstel werd gretig door mij aangenomen, want ofschoon minder sterk dan in het begin, nog altijd schroomvallig liep ik voorwaarts, wel zorgende niet in de diepte onder de plank neer te zien. Op dit oeverwerk had ik, natuurlijk, geene vrees om in de diepte te zullen tuimelen, maar het glibberige en de ongelijke ligging der zware steenen vorderden toch bij het voorwaarts gaan niet mindere voorzichtigheid om behoorlijk staande te blijven. Evenwel, ik gevoelde mij vrijer, en ook was er de gelegenheid gunstiger tot onderlinge zamenspreking. Weldra gaf ik dan ook mijne bevreesing te kennen over

de behendigheid, ja stoutmoedigheid, met welke de Schokkers, om ons in het voorbijgaan niet hinderlijk te zijn, zich als standbeelden op de bedoelde palen wisten te plaatsen en zich in eene zoo gevaarlijke stelling boven de oppervlakte der zee durfden wagen. Onze geleider herinnerde mij echter, dat zij zulks van jongs af gewoon waren, doch voegde er tevens bij, dat zij alleen ten aanzien van vreemdelingen op deze wijze handelden en geheel anders te werk gingen, wanneer de ontmoeting plaats had tusschen Schokkers onderling, dewijl zij dan elkander om het middellijf vatten en met eene niet mindere behendigheid zoodanig weten om te draaijen, dat elk zijn weg vervolgen kan.

Nu ook beter kunnende opmerken, wat er om mij plaats vond, werd opnieuw mijne verwondering opgewekt, toen ik ten westen 11 stuks koebeesten, al waren zij dan ook niet van zwaar soort, als in eene, ofschoon dan ook schrale weide grazen zag, en toen ik later, de loopplank weder beklommen hebbende, ten oosten 200 a 250 schapen⁶ ontwaarde, die het eigendom waren van onderscheidene bewoners zoo van Ens als Emmeloord.’

De bewoners van Emmeloord en hunne woningen

‘Eindelijk waren wij Emmeloord genaderd. Deze buurt is veel sterker bevolkt dan Ens, hebbende ongeveer 2/3 der inwoners van het geheele eiland, en deze belijden allen, met uitzondering van slechts 2 huisgezinnen, de R.C. godsdienst. Het grootste gedeelte der woningen is hier, evenals te Ens, in eene rij geplaatst. Reeds bij den eersten opslag trof ons

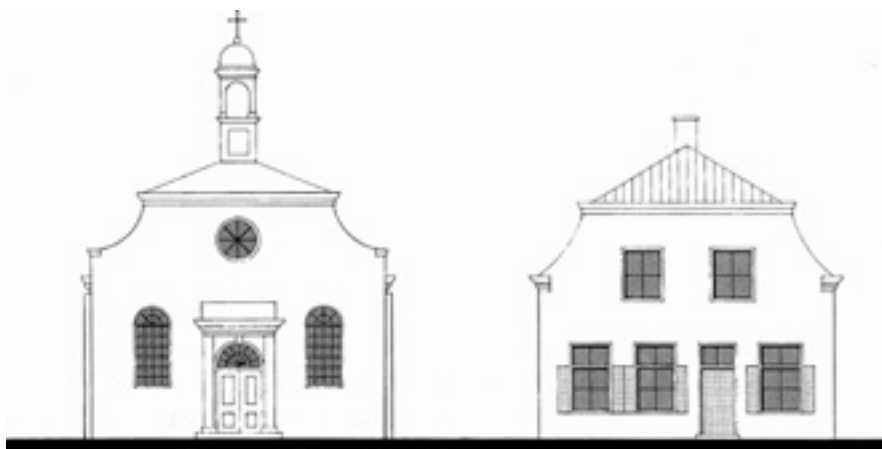
⁶ Veestapel liep van 1856 – 1858 terug van 12 naar 6 koeien; in 1858 was het aantal schapen 126. Historisch Centrum Overijssel (HCO), Toegangsnummer (T) 25, inv.nr. 9708

het veel armoediger uiterlijk aanzien zoo der woningen als der personen, en vermeenden wij hier eene mindere zindelijkheid te kunnen opmerken. Men behoefde vele dezer lieden slechts aan te zien, om het te ontwaren dat zij werkelijk gebrek leden, en menig kind zat op de moederlijke arm in zeer kwijnenden staat. Met vele, zeer vele woningen, was het niet beter gesteld, daar sommigen zelfs bijna geheel van dak beroofd waren, zoodat er in den zomer de regen, in den winter de sneeuw onverlet kon nedervallen; terwijl de wind er zomer en winter beiden, ook door eene menigte reten en gaten in de zijwanden, vrijen ingang vond. Wat het ameublement betreft, ook dit zag er over het algemeen nog veel soberder uit dan te Ens, en wij zijn zelfs in woningen geweest, waar noch tafel noch stoel gevonden werd, en waar een bos stroo in een hoek op den grond, door een paar planken omgeven, de bewoners tot nachtleger dienen moest.

Deze woningen met hare bewoners, het waren wel toonbeelden van menschelijke ellende, die van jaar tot jaar nog toeneemt, en bij dezen aanblik verwonderde ons het berigt in geen deele, dat 6/7 gedeelte der bewoners van Emmeloord thans geheel arm is en bedeed wordt. Welk een

verschil bij vroeger, toen, zoo als de overlevering vermeldt, slechts een der eilanders wegens armoede niet in staat was te slagten, maar die dan van de gezamenlijke bewoners een vet varken ontving, dat zij met groot rumoer bij hem in huis dreven.

De Emmeloorders, die ook eene eenigzins andere uitspraak hebben dan de bewoners van Ens – want terwijl men op beide buurten van de Hollandsche uitspraak is afgeweken, zoo is zulks echter bij laatstgenoemden het duidelijkst op te merken – de Emmeloorders leven schier uitsluitend van de visscherij, en daar deze in de laatste jaren aanmerkelijk is afgenomen, zoo is daardoor hun financiële toestand ook zoo bijzonder ongunstig geworden. Hunne visscherij bepaalt zich thans alleen binnen de eilanden, op de wadden en langs de kusten in de Zuiderzee, tot de vangst van bot, scholletjes en haring, met het zetten van aalkubben en fuiken. Voorheen begaven zij zich ook nog naar de Noordzee om te visschen op kabeljauw, schelvisch, schol en tong, doch door hunnen achteruitgang zijn zij niet meer bij magte om zich het daartoe behoorende vischtuig aan te schaffen. Er zijn thans niet meer dan 45 vischschuiten op geheel Schokland.

*Zo zag het voor-
aanzicht van de in
1842 gebouwde
H. Michaelkerk er
uit. Tekening Bruno
Klappe, Eindhoven*

*Het paneeltje met de aartsengel Michael, afkomstig uit de H. Michaelkerk van Oud-Emmeloord, verhuisde – na enig omzwerven – naar de H. Michaelkerk in het huidige Emmeloord.
Foto: Aaldert Pol*

Eene bijzondere opmerking verdient de stookplaats in de woningen op Emmeloord. Bijna algemeen ziet men er midden in het vertrek een stookgat in den grond, en eenige voeten daar boven hangt een wijde, vierkante, eenigzins trechtvormige, in den zolder uitlopende houten koker, dienende om een groot gedeelte van den rook – ook een gedeelte verspreidt zich natuurlijk door het vertrek – op te nemen en op den zolder te voeren; terwijl zich op dezen laatsten twee tegenover elkander geplaatste luchtgaten bevinden, die naar willekeur gesloten en geopend kunnen worden. Onze verwondering over deze zonderlinge inrigting te kennen

gevende, vernamen wij, dat dit voeren van den rook op den zolder diende om er de vischnetten te droogen, daar het touwwerk door den rook bijzonder goed geconserveerd wordt. Wil men den rook van den zolder verwijderen, dan worden de luchtgaten geopend’.

Gehechtheid aan den geboortegrond

‘Nog mag het als een karaktertrek der Schokkers niet onopgemerkt blijven, dat zij, bij al de ellende die op het eiland heerscht, en waaraan bijzonder de bewoners van Emmeloord ten prooi zijn, schier bovenmate aan hunne woonplaats zijn gehecht, die zij, ook onder het vooruitzicht van veel gunstiger omstandigheden, zeer noode verlaten. Zoo toch verhaalde ons de onderwijzer, dat de dochter uit eene der armoedigste gezinnen dezer buurt, die door zijne bemiddeling bij zeer fatsoenlijke lieden te Kampen als dienstmeid geplaatst was, waar zij het in alle opzichten wel had, na eenigen tijd in de ouderlijke woning terugkeerde met de betuiging, dat zij liever op Emmeloord gebrek wilde lijden, dan te Kampen in overvloed leven.

Eene gunstige uitzondering op de in het algemeen uiterst bouwvallige woningen te Emmeloord, maken de woning van den pastoor en die van den onderwijzer, de beide voornaamste personen op deze buurt, want de barbier, die men hier aantreft, en die op Ens niet gevonden wordt, zal men toch wel niet onder de voorname personen willen opgenomen hebben. Een geneeskundige is op Emmeloord niet, die van Ens moet ook de bewoners van deze buurt bedienen; doch ook daarom is het veel waard, dat men hier eene vroedvrouw aantreft, die op Ens gemist wordt, maar waaraan daar, dewijl er een geneesheer is, ook mindere behoefte bestaat. Wat des onderwijzers woning betreft, deze was niet slechts

van achteren met een tuintje, maar ook met eene bloemhof van voren voorzien, welke laatste, met een helder groen geverwd hekje omgeven, het geheel een sierlijk aanzien gaf; terwijl in den tuin van den pastoor vooral onze opmerkzaamheid tot zich trok een wijnstok, met een tal van druiventrossen voorzien, daar wij ook dezen hier evenmin zouden gezocht hebben, als de bloeiende cactussen op Ens.

Ook het schoolgebouw en dat der hier gevestigde calicotweverij, vroeger, zoo als wij reeds deden opmerken het gemeentehuis⁷, zagen er uiterlijk goed uit, maar bovenal trof ons het inwendige der aan het woonhuis van den Pastoor grenzende R.C. Kerk, die, zonder eigenlijk praalvertoon, zeer net was ingerigt⁷.

⁷ De calicotweverij leverde in 1858 – na de overstap op machinale productie – bijna niets meer op. Het ‘gemeentehuis’ – een kamer in het huis van burgemeester Gillot – was inmiddels verplaatst naar Ens.

De Rooms Catholieke kerk aan de haven

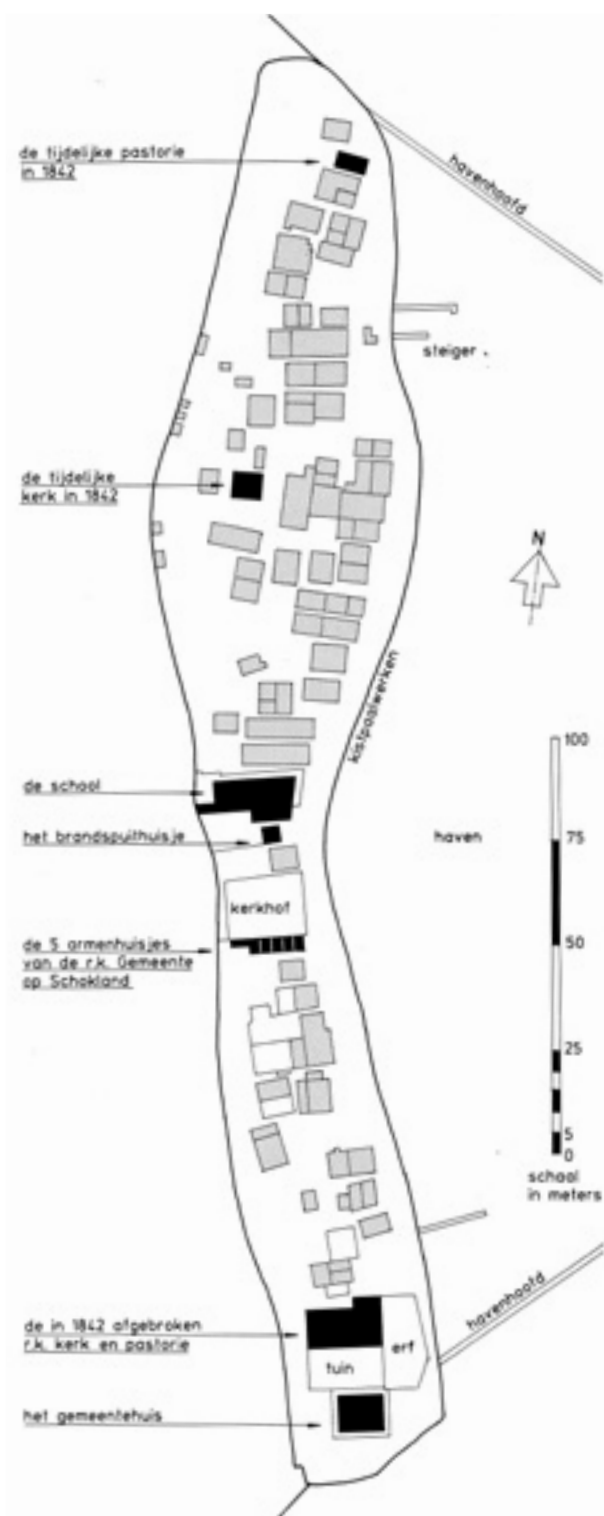
‘Het (...) R.C. bedehuis te Emmeloord werd (...) in 1842 op kosten van het gouvernement voor f 10.000 gebouwd en is sedert goed onderhouden (...). Als eene bijzonderheid in de tegenwoordige R.C. Kerk te Emmeloord moet genoemd worden een steenen doopvond, door zekeren visscher Cock, bij het visschen tusschen Urk en Schokland in een haringnet uit zee opgehaald, en door hem aan de kerk ten geschenke gegeven.

Verder heeft men aan de oostzijde van Emmeloord eene in 1837 aangelegde, ofschoon niet zeer diepe haven, welker aanleg 17.000 gulden heeft gekost, en vooral voor de schokkers-schuiten eene veilige wijkplaats oplevert. Vroeger dienden slechts twee hoofden, eigenlijk twee naar zee eenigzins uitgeheide paalregels, waarvan het eene Noorderhoofd, het andere Ijsbreker genoemd werd, den visscher en schipper tot ligplaats hunner vaartuigen.

Vue du petit port d' Emmeloord (île Schokland). Matelots et laveuses. Gezicht op de kleine haven van Oud-Emmeloord, eiland Schokland. Matrozen en wasvrouwen. Henry Monnier. Bruno Klappe heeft laten zien dat Monnier gebruik heeft gemaakt van de etsen van jonkheer Pieter van Loon. Zie Schokker Erf nr.73,74

Scène de la Hollande. — Vue du petit port d' Emmeloord (île Schokland). Matelots et laveuses.

De kadastrale situatie van Oud-Emmeloord in 1832. Waar thans de lichtwachterswoning staat bevond zich vroeger de school.

Bron: Bruno Klappe, Eindhoven

Volgens hetgeen ons later door een deskundige verhaald werd is het te bejammeren, dat men deze haven niet te Ens in plaats van te Emmeloord heeft aangelegd, zoowel om dat eerstgenoemde buurt meer in het vaarwater, meer in de koers der meeste zeelieden ligt, als ook omdat daar ter plaatse door den loop van den stroom veel minder slijk wordt aangevoerd, die de tegenwoordige haven zoo ondiep maakt, dat zij aanhoudend moet uitgebaggerd worden; terwijl de zeelieden, insgelijks door die ondiepte afgeschrikt, meestal de veilige reede van Ens boven de ondiepe haven van Emmeloord ter legplaats hunner vaartuigen verkiezen, zoo zelfs, dat meermalen bij storm de bedoelde reede met schepen als bezaaid is, terwijl men nauwelijks een schip in de haven aantreft. Voegt men hier nu nog bij, dat de gemiddelde opbrengst van de tegenwoordige haven niet meer dan 250 gulden per jaar⁸ bedraagt, terwijl de havenmeester eene jaarwedde van 100 gulden geniet, en bovendien de kosten van onderhoud zeer aanzienlijk zijn, daar alleen het uitbaggeren jaarlijks op 1000 gulden aankomt, dan wordt het duidelijk, dat eene haven te Ens, ook wat het financieel voordeel betreft, verre te verkiezen zoude zijn. In allen geval mag gezegd worden, dat deze haven, die, zoo zij goed is uitgediept, ongeveer 300, maar wegens de aanslibbing gewoonlijk niet meer dan 200 schepen kan bevatten, minder dienstig is voor de schipperij in het algemeen, dan wel voor Schokland's visschers in het bijzonder, welke laatsten er dan ook een getrouw gebruik van maken om er hunne schuiten veilig te doen leggen. Daar er nu niets bijzonders meer op Emmeloord te bezigtigen was, keerden

⁸ Het bedrag varieerde jaarlijks, maar was in 1858 lager dan M. vermeldt. Schokkers konden de havengelden steeds moeilijker opbrengen.

wij, natuurlijk langs denzelfden weg, naar Ens terug, waar wij, door de zorg van des onderwijzers echtgenoot, op eene regt gulle wijze in staat gesteld werden om den inwendigen mensch behoorlijk te verkwikken, en waarbij wij gelegenheid hadden om ook den smaak van Schoklands schapenvleesch⁹ naar waarde te roemen.’

Arnoldus Legebeke onderwijzer op Oud Emmeloord

Arnoldus Legebeke was op 23-jarige leeftijd tot onderwijzer op Emmeloord benoemd (1832). Hij trouwde in 1842 met Geertruida ten Peese, logementhoudster in Kampen. Uit het rapport van inspecteur van Ingen blijkt dat het onderwijs op Schokland in goede handen was. ‘De beide onderwijzers [op Ens was dat

⁹ Schapenvlees behoorde niet tot het dagelijks menu van de Schokkers. Vis en roggebrood vormden de hoofdschotel.

J.W. Wichers, A.P.] zijn zachtzinnig en braaf en in hun scholen heerste veel welvoeglijkheid, waarin de Schokkers anders niet uitmunten.’ Legebeke besteedde veel aandacht aan het ‘oordeelscheppend hoofdrekenen’.¹⁰ Hij gaf les aan circa 100 kinderen.¹¹ Bij Koninklijk Besluit van 23 juni 1841 was de onderwijzer bovendien tot havenmeester van Oud-Emmeloord benoemd. Als zodanig inde hij de havengelden en bracht hij jaarlijks – in keurig geschreven handschrift – verslag uit aan de provinciale staten.

¹⁰ R. Reinsma, ‘Het onderwijs in Overijssel tussen 1830 en 1850, volgens de rapporten van de inspecteur Wijnbeek’, in: Verslagen en Mededelingen van de Vereniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis (Zwolle 1965) 54-66.

¹¹ Onder de 100 leerlingen waren ook de kinderen uit de weverijen, die slechts een maal in de week –’s dinsdags van één tot half drie – les kregen. Er was geen leerplicht, maar – opmerkelijk – wel voor de weefkinderen!

J A R E N.	ELDERS TE HUIS BEHOORENDE VAANTUIGEN.			VAANTUIGEN, TE SCHOKLAND TE HUIS BEHOORENDE.			GEMENDELIJKE OPBRENGST.	Aanmerkingen.	
	Aantal dat van de haven ge- bruik heeft ge- maakt.	Bedrag der verschuldigde havengelden.	Bedrag der betaalde havengelden.	Aantal dat van de haven ge- bruik heeft ge- maakt.	Gemeenlijke toemerkend van die vaartuig.	Bedrag der verschuldigde havengelden.			Bedrag der betaalde havengelden.
1840..	800	f 286 85	f 283	44	070	f 148	f 122 50	f 407 55	
1841..	1030	345 40	345 40	43	043	130	90 85	449 25	
1842..	878	218 50	246 50	42	895	111	102 50	351	
1843..	823	221	219 80	44	957	138 75	151 75	371 55	
1844..	711	174 70	174 70	45	983	145 75	53 50	230 20	Er waren er ook het reze jaar meer, het andere minder, die onvermo- gend zijn om te be- talen.
1845..	591	184 90	184 00	48	1,051	182	94 50	279 40	
1846..	529	135 85	135 85	45	984	149	81 75	188 60	
1847..	564	198 85	198 85	48	922½	135	94	292 85	
1848..	680	202 90	200 25	44	906½	127 75	92 50	292 75	Hij dit havengeld is f 2 boete.
1849..	617	172 65	170 35	48	900½	128 50	82 50	233 05	
1850..	782	200 85	197 55	44	817½	117 75	104	301 25	
1851..	682	170 20	167	45	793½	117	109	276	Als boven.
1852..	510	141 15	140 75	44	755½	107	83 50	225 25	
1853..	460	119 05	113 75	47	749½	104	69	182 75	

Veel schippers
bezoeken de
haven van Oud-
Emmeloord.
Tabel uit: J. van
Deventer H. Azn,
De scheepvaart
in Overijssel, in:
Staatkundig en
Staathuishoudkundig
Jaarboekje, jrg.
1867, p.30

En tenslotte was hij ook nog eens de vertrouwenspersoon van de pastoor. Kortom: Legebeke was de spilfiguur op Oud-Emmeloord.

Hij stelde in 1857 een document op voor de Commissaris des Konings in Overijssel.¹² Het is een belangrijk historisch document dat als waardig slot van dit verhaal over Oud-Emmeloord wordt opgenomen. Legebeke vermeldt daarin de namen van alle Oud-Emmeloordse gezinshoofden, van de kinderen beneden en van boven de 15 jaar, van het totaal aantal gezinsleden, van het

aantal woningen in eigendom, van het aantal vaartuigen, van de waarde der woningen en van de schadeloosstelling die naar de mening van Legebeke toegekend behoorde te worden om elders een bestaan op te bouwen. Dat laatste was het belangrijkste in zijn rapport. Hij meende dat het Rijk voor Oud-Emmeloord een bedrag van f 70.800 op tafel behoorde te leggen en voor Ens – waar veel minder mensen woonden – f 35.400. Zo kwam hij op totaalbedrag van f 106.200. Om het Rijk over de streep te trekken had hij in de brief aan de Commissaris ook al voorgerekend, dat, na het vertrek van de Schokkers, veel kosten voor het Rijk konden vervallen. Kortom: er viel voor de overheid geld te verdienen aan de ontruiming.

Legebeke legde met zijn rapport de basis voor de ontruiming van Schokland. Rijkswaterstaat had natuurlijk ook al berekeningen gemaakt en was eveneens tot de conclusie gekomen dat de ontruiming voor het Rijk voordelig uitpakte. De Commissaris van de Koning in Overijssel had evenwel als voorwaarde gesteld dat de ontvolking niet tegen de zin van de Schokkers uitgevoerd mocht worden.¹³ Hij voorzag in dat geval grote problemen. Het is de verdienste van Legebeke geweest dat hij met zijn kennis van zaken alles heeft kunnen regelen voor de 351 personen (het aantal moet met mogelijk 20 elders werkende dienstboden verhoogd worden, aldus L.). Daarbij ging het om de toekomst van 184 kinderen. Legebeke kreeg zijn zin en zelfs meer dan dat. Het Rijk keerde 2¼ maal de waarde van ieder huis uit en kwam met een bedrag van rond f 140.000 over de brug. De ontruiming kon daarop zonder politioptreden plaatsvinden

¹³ HCO, T.25, inv. nrs 14422,14423,14427.

W. Verhoeff stuurde een ansichtkaart van de haven van Oud-Emmeloord, waarop met een pijltje naar de ligplaats van de familietjalk was verwezen. 1923

¹² HCO, T. 25, inv.nr.14373. De Aanmerkingen in de laatste kolom zijn wegens de verkleinde afdruk in *De Vriendenkring* niet duidelijk leesbaar. Legebeke schreef: Alleen deze elf hoofden van huisgezinnen als behorende tot de voornaamste visschers zijn door mij gehoord over de schadeloosstelling welk zij naar hunne gedachten minstens behoorden te ontvangen. Bij het totaal der huisgezinnen zijn niet geteld de dienstboden, zoodat het totaal der bevolking 15 à 20 personen meer bedraagt dan op de lijst is aangewezen. Op de tweede afgedrukte pagina: Deze vier huisgezinnen die thans een goed bestaan hebben zouden dat bij vertrek van Schokland waarschijnlijk verliezen, hierdoor is hunne schadeloosstelling moeilijk te bepalen. Ik heb daarom globaal f 9.000 gerekend om de verdeling nader te regelen.

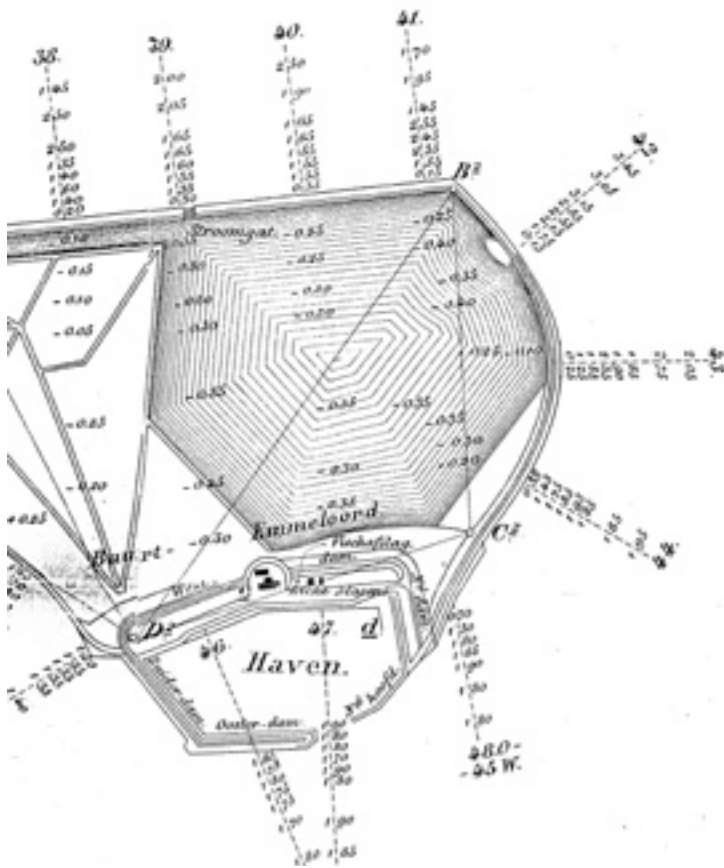
en verliep zonder veel publiciteit in de media.¹⁴ Een niet met naam en toenaam genoemde correspondent van het Algemeen Handelsblad – meneer X. – bezocht begin augustus 1859 het verlaten eiland. Er dwaalden nog een paar mensen rond...

‘X. dezer dagen het eiland Schokland bezoekende, zag met weemoed de ledige plekken der voormalige visscherswoningen. Wat hem echter het meeste trof, was het gezigt der ledig staande godsgebouwen en scholen met de leeraren en onderwijzers, welke laatsten, even als de geneesheer, doelloos [op] dit eiland rondwaarden, reikhalzend uitzienende naar hunne verdere bestemming. Een hunner sprekende, vernam X. dat zij, ingevolge vroegere van hoogerhand ontvangene beloften, de goedgunstige beschikking van het gouvernement bleven afwachten. En met regt mogen zij dit, daar hun lot vroeger toch geenszins benijdenswaardig kan genoemd worden, wanneer men bedenkt, dat zij een groot deel hunner beste levensjaren hebben gewijd aan de zorg voor de arme bewoners van dit eiland, welks bloote naam alleen, ons menigmaal pijnlijk aandeed’.¹⁵

Later in het jaar kwam er ook voor hen een redelijke regeling tot stand. Het is jammer dat de grauwsluijer van ellende zozeer het beeld van Schokland heeft bepaald. Dat beeld is te eenzijdig. In diezelfde tijd was er op het naburige Urk ook veel armoede. Daar is echter nooit serieus over een ontvolking gesproken. De verklaring is heel simpel: de kern van dat eiland bestond uit een forse keilembult. Een complete overstroming hebben de Urkers nooit

14 Zeer uitvoerige beschrijving in: Bruno Klappe & Wim Veer, Schokland verlaten. Een reconstructie van de ontvolking in 1859. IJsselacademie 2009.

15 Algemeen Handelsblad, 03-08-1859, Nummer: 861.

meegemaakt. De Schokkers hadden de pech dat de ondergrond van hun eiland uit veen bestond. Natuurlijk waren er verschillen tussen Urkers en Schokkers. Maar de overeenkomst was er ook: op beide eilanden woonden vooral vissers. Dat zijn mensen die de gevaren op zee trotseren. Zij zijn/waren, zoals dat in de volksmond heet, voor geen kleintje vervaard. Op beide eilanden was de verknochtheid aan de geboortegrond groot. De tragiek voor de Schokkers was echter de ontoereikendheid van de bestaansmiddelen, ook voor de toekomst. Ze moesten naar elders vertrekken... om te overleven.

#

Met dank aan Gerrit van Hezel voor de verleende assistentie.

Uitsnede plattegrond van de haven van Oud-Emmeloord gemaakt door Rijkswaterstaat (dienst 1917-1919 met hoogten en diepten). De lichtopstand (naast de lichtwachterswoning) ressorteert onder de marine. De plaats van de visafslag is in de plattegrond opgenomen Via een stroomgat in de westelijke dijk heeft het water vrije toegang. HCO, T.140.1, inv. nr.706

Bijlage № 1506 *Schaarsche bevolking van de Binnent
 Ommeland, op het Eiland Schokland, die daarop
 staande woningen, hetzelfde waarden, benevens
 opzage van de schadeverrekening van de opgesloten
 ingezet 37 Schokland waarden verlaten.*

<i>Naamen der koopden van huuzegeenen</i>	<i>Antal der woningen</i>							<i>Waarde der woningen</i>	<i>Opzage van de schadeverrekening van de opgesloten ingezet 37 Schokland waarden verlaten</i>	<i>Antal der woningen van de Binnent Ommeland die daarop staande woningen benevens opzage van de schadeverrekening van de opgesloten ingezet 37 Schokland waarden verlaten</i>
	<i>1870</i>	<i>1871</i>	<i>1872</i>	<i>1873</i>	<i>1874</i>	<i>1875</i>	<i>1876</i>			
<i>G. P. Kloppe</i>	3	3	2	1	2		700	1200	1100	<i>Alleen deze elf koopden van huuzegeenen, die bekend zijn tot de ommesluiting der door ons gekocht, van de schadeverrekening welke zij, naar hunne getuente, meermalen behoeven te ontvangen.</i>
<i>J. A. Kloppe</i>	2		4	1			400	1000	700	
<i>J. A. B. B. B.</i>	4		6	1	1		400	1000	1000	
<i>J. H. B. B.</i>	4		6	1	1		500	1000	1100	
<i>Peter Kloppe</i>	3		5	1	1		400	1200	1000	
<i>Louise H. Kloppe</i>	2		4	1	1		300	1000	1000	
<i>Peter Kloppe</i>	5		7	1	1/2		600	1200	1100	
<i>B. Oldenb.</i>	5	1	8	1	1		400	1000	1000	
<i>A. Broodbakker</i>			2	2	2		600	1300	1100	
<i>G. D. Kloppe</i>	1	2	4	1	2		250	1000	1000	
<i>W. Kloppe</i>			2	1	1		400	1000	1000	
<i>J. Grootje</i>	2	2	6	1/2	1/2		200		200	
<i>G. Grootje</i>		1	3	1/2	1/2		200		700	
<i>W. Grootje</i>			2	1			400		600	
<i>Jacob Kloppe</i>	1		3	1			200		500	
<i>W. G. B. B.</i>		2	3	1			200		500	
<i>W. G. B. B.</i>	2		3	1			400		600	
<i>J. A. de B.</i>	2		4	1	1/2		250		700	
<i>W. G. B. B.</i>		2	3	1			400		600	
<i>K. G. B. B.</i>		2	2	1			400		600	
<i>H. G. B. B.</i>			2				300		600	
<i>K. G. B. B.</i>	2		4	1	1/2		150		700	
<i>W. G. B. B.</i>	1		2	1			250		500	
<i>J. A. B. B.</i>			2	1 1/2			300		600	
<i>Jacob Kloppe</i>			2	1			350		500	
<i>J. H. Kloppe</i>			2				150		600	
<i>H. H. Kloppe</i>	1	1	4	1			150		1000	
<i>H. H. Kloppe</i>			2	1	1		150		300	
<i>W. G. B. B.</i>			1	1			200		500	
<i>W. G. B. B.</i>			2	1			300		600	
<i>G. G. B. B.</i>	1		4	1	1		400		1000	
<i>Jacob Kloppe</i>		1	3	1	1		300		700	
<i>Jacob Kloppe</i>	2		4	1			400		1100	
<i>J. A. de B.</i>	2		4	1	1/2		350		700	
<i>W. G. B. B.</i>		2	3	1			300		500	
<i>W. G. B. B.</i>		1	2	2			500		600	
<i>W. G. B. B.</i>	3		5	1			200		500	
<i>W. G. B. B.</i>		1	3	1	1		400		1000	
<i>H. H. Kloppe</i>	1		2	1	1		300		200	
<i>Louise H. Kloppe</i>	2		4	1			300		400	
<i>A. L. Kloppe</i>			2	1			200		500	
<i>W. G. B. B.</i>	2		3						500	
<i>H. H. Kloppe</i>		1	3	1	1		400		1000	
<i>H. H. Kloppe</i>			3	1	1		400		1000	
<i>J. A. Kloppe</i>			3	1	1		400		1000	
<i>J. A. Kloppe</i>	2		4	1	1		500		1000	
									1000	
									1000	

Naam van Huwelings van	Aankomende de 15 ^{den} Janarij						Totaal van de 15 ^{den} Janarij	Aankomende de 15 ^{den} Janarij	Totaal van de 15 ^{den} Janarij	Aankomende de 15 ^{den} Janarij	Totaal van de 15 ^{den} Janarij	Aankomende de 15 ^{den} Janarij	Totaal van de 15 ^{den} Janarij
	de 15 ^{den} Janarij	de 15 ^{den} Janarij	de 15 ^{den} Janarij	de 15 ^{den} Janarij	de 15 ^{den} Janarij	de 15 ^{den} Janarij							
H. Faetse Neerby			2	1			250						3,700
B. van S. Faetse Neerby			2		1								500
Floris Lub		1	3	1/2	3/2		300						700
Wied A. Kerk			1	1			100						200
Konstantin van Kerkhof	3	3	6	1			200						600
Wied J. Kerk	2		3										500
Jan Koningman	2		4	1	1		500						1000
Wied A. Bionder	1		2	1/2			200						400
H. Gozen			2	1/2			100						400
H. B. Kanel	3		5	1/2	1		200						800
Marion Duijze Kanel			2	1/2			150						400
J. Ouderling	2	1	5	1			300						600
J. P. Kieffer		1	3	1	1		300						1000
Alb. Bion	3	2	7	1	1/2		250						200
Wied K. Faetse	2		3	1			300						600
Wied G. Bion			1	1/2	1		500						1000
K. Smit	1		3	1/2	1		250						200
W. Klusion	6		8	1	1		500						1000
J. G. Bion	3		5	1	1/2		350						200
Wied H. Bionder			3	1	1		400						1000
Wied J. Kerk			1	1			250						500
H. Gagne	4	2	7	1	1		400						1000
Wied A. Bionder Neerby	2	1	4	1	1		300						600
Wied D. Bionder Neerby			1	1			200						400
Wied F. Kieffer	1		2										300
Wied G. Kerk	1		2										200
A. Szeghata				1			450						400
K. Franjo	3		5				300						500
L. Jangama	3		5	1			300						600
G. Ouderling	3		5	1			400						600
J. Kerk	2	1	5	1			300						500
Konstantin van H. Kerk	3		3	1			150						500
A. Kerk	1		3	1			300						500
Wied A. Bionder Neerby		1	2	1			500						1000
J. Kerk			2	1	1		400						1100
J. Bionder Neerby	3	3	8	1/2	1/2		250						1000
J. Kerk		4	6	1	1		200						500
B. Kerk	1	3	4	1			150						500
Wied H. van Kerk	2	2	4	1			150						300
Klaus Kieffer			1	1			150						400
Louise Franjo	1		3	1			300						600
Alb. Gozen	3	2	7	1	1		200						500
Steen de Groot	2		4	1			250						500
Alb. de Bion	3	2	7	1			250						1000
Jakob Kerk	2		4	1	1		300						1200
H. A. Faetse (Wintler)	1		5	2	1		1200						1200
H. Kerkhof van	1		3	2			1100						1100
B. D. Lub	5		7	2	1/2		900						900
H. Lub (Norman)	2		4	1	1/2		900						900
de H. van Posthuis de H. van Posthuis de H. van Posthuis			2										
	2		4										
			2										
Totaal 70200													

Samen
Koning

Deze vier huwelings
konden niet gedaan worden
door de oorlog die in 1914
aanbrak. De huwelings
kosten waren toen zeer laag
en de huwelingskosten
zijn toen zeer laag geweest
en de huwelingskosten
zijn toen zeer laag geweest
en de huwelingskosten
zijn toen zeer laag geweest

Des kosten van verplaatsing voor Linneloude / 70.200
 met uitzondering van de Ambtenaar ---
 Voor een idem Globaal geschied op
 1/2 der bewijling van Linneloude --- / 35.400
 Totaal / 106.200

De jaarlyke uitgaven voor de bewoners van
 Schokland door het Rijk en de Provincie bedragen in een mykheid is per
 Tractement van den Heer Burgermeester --- / 500.
 " van den Heer Weyler --- 200
 " van den Heer Schepelingen, de Vredvriend --- 1050
 Jaarlyk onderhoud van de woning van den gemeentearchivaris de Vredvriend p.m. 250
 Tractement van den Heer Predikant in den kerk --- 200
 Jaarlyk onderhoud van de Heer. Kerk en Pastory p.m. 400
 Tractement van den Heer Pastoor --- 200
 Jaarlyk onderhoud van de R. K. Kerk en Pastory p.m. --- 500
 Tractement van twee schoolonderwijzers --- 1100
 Jaarlyk onderhoud der schoolgebouwen p.m. --- 350
 Gemeentelidelen voor de armen p.m. --- 150
 Subsidien voor de armen p.m. --- 150
 De Linneloude / 6350

De jaarlyke uitgaven, alleen voor de bewoners van Schokland,
 bedragen dus meer dan de interest van een kapitaal van 150.000.
 Hierby komt nog, dat, wanneer Schokland met bevolkt is, en
 8 jaarlyk nog wel p.m. 6000 kan uitgegaven worden aan
 minder benoodigd werk om de kunst, alsmede straten,
 brandblusmiddel etc. Zoodat een gelyk verplaatsing
 van de bewoners van Schokland wenschelyk ten voordele van
 het Rijk soude komen, ook dan wanneer de schade aan
 stelling der bewoners hooger behoorde gesteld te worden, dan
 nu slove my geraamd is; welke verhooying wellyt noodzakelyk
 lyk zal bevonden worden, wanneer men de Schokker behoude-
 lyk in staat wil stellen om op een andere plaats gaad
 in hyn onderhoud te kunnen voorzien.

Verder moet ik hierby nog opmerken, dat de voornaamste
 vespkers alhier, die ik over een verplaatsing gesproken heb
 de aanvraging hebben gemaakt, dat zy geen plaats hien
 den wilsden, die voor hynne vespkerij zoo gaad gelegen
 was dan Schokland, en dat, in dat opzigt, een verplaatsing
 voor hyn niet wenschelyk was.

Schokland den 25 July 1858

A. Gezebeke

Perceel P, oord van pioniers

Uit de serie: Terugblikken op Flevoland en voordien

Gepubliceerd in De FlevoPost op 8 december 2004

Aalt Selles

De Noordoostpolder gaat er prat op een land van pioniers te zijn. Terecht, want daar is in en na de oorlog onder moeilijke omstandigheden baanbrekend werk verricht. Niet alleen ‘baan’brekende, maar ook rugbrekende arbeid. Verreweg het meeste werk moest in de beginjaren door de spierkracht van mens en dier worden gedaan. Tienduizenden mannen, honderden paarden en zelfs tientallen ossen werkten daar. Ze moesten er letterlijk van de grond af een maatschappij opbouwen. Ieder jaar zoeken ze elkaar op om terug te blikken. Maar de groep wordt steeds kleiner. Het duurt niet lang meer of de laatsten moeten ‘het licht uitdoen en de deur achter zich sluiten’. Ook Oostelijk Flevoland heeft zijn pioniers gekend. Ook daarvan zijn er nog over.

Die eerste pioniers waren de bewoners van perceel P, het werkeiland en startpunt, tegenwoordig het oudste gedeelte van Lelystad. De aanduiding P was domweg de volgende in de reeks van aanbestedingen van dijkwerken.

Maar toevallig ook de beginletter van pionier en primeur.

De kiem van perceel P was een dukdalf die op 31 oktober 1949 werd geplaatst middenin de wijde ruimte van het IJsselmeer. Op een historische plaats.

In vroeger eeuwen voeren hier de Oostinjevaarders voorbij op hun verre tocht van of naar de tropen. Naar hen is de Oostvaardersdijk genoemd.

Op 28 april 1950 vond de aanbesteding plaats voor het maken van de dijkvakken P, Q en R van Oostelijk

Flevoland. Startpunt was de dukdalf. De speciaal opgerichte Maatschappij tot Uitvoering van Zuiderzeewerken (MUZ) meerde er het drijvende arbeidersverblijf ‘Malta’ af.

Uitersten

Er werd voortvarend gewerkt. Er werd een werkhaven aangelegd en men zette er vaste voet aan de grond. Op een verbreed stuk dijk van anderhalve kilometer lang en tachtig meter breed. Daarnaast kwam een bouwput voor een sluis en een gemaal. Het werd een kunstmatig eilandje middenin het

IJsselmeer

Al spoedig bouwde men een aantal houten barakken, later aangevuld met

een stenen kamp met kantine, die werden bevolkt door polderarbeiders. De eersten kwamen in 1952, negentig man sterk. Het waren personeelsleden van aannemers en van de Dienst der Zuiderzeeweiken en de Directie van de Wieringermeer. Het was een bont gezelschap zoals bouwvakkers bij het gemaal, dijk- en rijswerkers en ambtenaren. De vele uitersten verdroegen elkaar over het algemeen goed. Het moest wel, iedereen zat in hetzelfde schuitje. Wie uit de pas liep raakte buitenspel.

Aanvankelijk was Lelystad-Haven, zoals het al spoedig heette, een echte mannengemeenschap. Vrijdagmiddags liep de gemeenschap leeg. De mannen gingen huiswaarts tot maandagmorgen. Al was de werkweek dan kort, de werkdagen waren lang. Vooral voor de mannen die verbleven op de vaartuigen zoals baggermolens, zandzuigers enzovoorts. Dezen werkten van 's morgens zes uur totdat het werk klaar was omstreeks zeven uur 's avonds, maar het kon ook wel tien uur worden wanneer er storing was opgetreden bij het verslepen van de bakken met keileem of zand naar of van de dijk.

De laatste barakken van Lelystad-Haven kregen muren van baksteen. Recent zijn ze gerestaureerd tot recreatiewoningen.

De Lange Jammer

Later lieten de eersten hun gezinnen overkomen. Daarvoor was een lange rij houten woningen gebouwd aan een straatje dat ironisch De Lange Jammer werd genoemd. Het straatje en de huisjes zijn nu verdwenen, maar de naam leeft nog voort.

Om te voorzien in de behoefte aan voedsel en andere zaken voer het directievaartuig 'Ir. C. Lely' tweemaal per dag naar Harderwijk. Op zaterdag werden de bewoners in de gelegenheid gesteld om mee te varen naar de markt in Harderwijk.

Wanneer het stormde of als er ijs lag was het werkeiland onbereikbaar. Er werd dan voedsel aangevoerd door de lucht. Toen de Knardijk gereed en bestraat was werden de verbindingen beter. Men kon nu zelf naar Harderwijk rijden, al was de weg dan soms bijna onbegaanbaar en gevaarlijk, een smalle baan aan weerszijden gelegen in het water. Wie autopech had moest afwachten of er hopelijk iemand anders langs kwam.

Er kwam toen zelfs een busverbinding met Harderwijk tweemaal per dag. Ook toeristen kwamen een kijkje nemen. Voor hen werd een voorlichtingscentrum ingericht in een

barak. Een heuse jonkheer Bergh van Middelburg, een wat alternatieve, kunstzinnige en erudiete figuur, zwaaide er de scepter. Dit centrum werd de moeder van het Nieuw Land Poldermuseum. Andere toeristen kwamen met de rondvaarten van de Verenigde Toeristen Bedrijven in Harderwijk.

Minder gewaardeerde bezoekers waren de steekvliegjes en muggen die bij miljoenen een broedplaats vonden in de droogvallende grond binnen de dijk. Ze bezorgden zoveel overlast dat er een grote lap grond met spoed in cultuur werd gebracht.

Pioniersmentaliteit

Intussen was de gemeenschap gegroeid tot enkele honderden personen. Het was een primitieve maar idyllische gemeenschap. Er was een huisarts, dokter Bekius, die zich in dit polderdorpje nuttiger voelde dan in militaire dienst. Later werd hij huisarts in Dronten.

De kinderen moesten onderwijs hebben, dus werd een schooltje opgericht, beheerd door onder meer een onderwijzeres met pioniersmentaliteit en kunstenaarskwaliteiten. Ook het geestelijke leven kreeg aandacht,

Het interieur van de oude kantine van Lelystad-Haven.

er werden regelmatig kerkdiensten gehouden.

De kantine had een centrale plaats in het gemeenschapsleven gekregen.

Tot genoegen van de spelers en nog meer van de bewoners werd een toneelvereniging opgericht die geregeld een voorstelling gaf. Wat is er nou mooier dan je man/ vrouw, buurman of buurvrouw op de planken te zien? De huisvrouwen richtten een vereniging op voor onderling contact en voorlichting. En zo ging het door.

Sommige clubs hebben de overgang naar het huidige Lelystad meegemaakt. Want degenen die in 1967 naar de nieuwe stad verhuisden brachten ook daar hun pioniersmentaliteit over.

Perceel P in het begin van de vijftiger jaren. (oude ansicht)

Hechte pioniersgemeenschap in Roggebotsluis

Uit de serie: Terugblikken op Flevoland en voordien

Gepubliceerd in De FlevoPost op 22 juni 2005

Aalt Selles

Begin dertiger jaren van de vorige eeuw nam de vrije tijd en dus de vrijetijdsbesteding van de werkende klasse toe. De zakenwereld zag hier wel brood in en richtte in veel plaatsen verenigingen ter bevordering van Vreemdelingenverkeer op met het doel toeristen te trekken. De plaatsen langs de oostkust van de Zuiderzee hadden daarbij een voorsprong. De zee was er ondiep en had een zandbodem. Zodoende werd er bij Kampen op het Roggebotzand een zeebad gesticht.

Of het bad veel toeristen heeft getrokken, valt te betwijfelen. De weg erheen voerde de laatste kilometer over een graspad door een weiland. Ook de accommodatie was primitief: een aantal badhokjes en een consumptiegelegenheid. Mannen en vrouwen moesten apart baden, gescheiden door een sloot. En de zondagsheiliging was heilig. Toen in 1932 de Afsluitdijk was gesloten, zette er zich een laag IJsselmeerslib af. Het Kamper Zeebad werd een Kamper Modderbad en ging ter ziele. Vele jaren heerste er rust aan de 'Kiefthoek'. Totdat er in 1950 werd begonnen met de aanleg van een funderingsput voor een schutsluis en een brug als onderdeel van dijkperceel R voor Oostelijk Flevoland. De Roggebotsluis was de noordelijke afsluiting van het randmeer tussen Kampen en Harderwijk.

Omdat het IJsselmeer er ondiep was en de bodem uit zand bestond, was het gebied al snel begaanbaar. Al stook het er soms verschrikkelijk. Op 1 mei 1957 werden er tweeduizend boompjes aangeplant die waren geschonken door een Canadese organisatie. Het bos kreeg dus eerst de naam Ontariobos, nu Roggebotzand.

Gezinsbarakken

In dezelfde tijd kon worden begonnen met het in cultuur brengen van Oostelijk Flevoland. In de Noordoostpolder was de uitgifte van landbouwbedrijven, waaronder voormalige cultuurboerderijen, afgewerkt. Veel landbouwkundig opzichters werden overgeplaatst naar Oostelijk Flevoland. Voor hen bouwde de Directie van de Wieringermeer een tijdelijk dorpje, Roggebotsluis. Eerlang moesten ze verhuizen naar een nieuwe cultuurboerderij. Het moet een

grote overgang zijn geweest van een riante, vrij in de ruimte staande stenen woning naar een houten gezinswoning in de nieuwe, kale en koude polder. Ze werden weer pioniers.

De barakken waren afkomstig uit Espel, één van de laatst gereedgekomen dorpen in de Noordoostpolder. De straatjes in Roggebotsluis kregen simpele namen als Buitenweg, Binnenweg en Tussenweg. Aan de Wagenweg stonden de salonwagens. Er was gezorgd voor elektriciteit, waterleiding, telefoon en riolering. Deze laatste voerde af op een rietveld bij de nederzetting waar het rioolwater biologisch werd gereinigd.

EHBO-post

Begin mei 1858 kwamen de eerste bewoners. Er werd een EHBO-post ingericht, bemand door de uit het noodziekenhuis te Vollenhove

overgekomen broeder C.L. van der Wielen die er ook EHBO-lessen organiseerde.

Verder stonden er twee kantoren van de Directie, de brandweer kreeg er een onderkomen alsmede het arbeidsbureau. Aan de doorgaande weg verscheen zelfs het eerste particuliere bedrijf van de nieuwe polder, een benzinestation van Garage Gorter uit Emmeloord.

In augustus 1958 woonden er achttien gezinnen, meest middelbaar en hoger Directie-personeel uit de Noordoostpolder. Ze hadden vandaar hun organisatiegedachte en organisatievermogen meegebracht. Dus ze richtten de vereniging voor dorpsbelangen 'Algemeen Belang voor Roggebotsluis en Ketelhaven' op. Het was de eerste van een hele serie zoals afdelingen van de Christelijke Boeren- en Tuindersbond

Roggebotsluis anno 1957 in aanbouw in een kale, koude polder. (oude ansicht).

Het talud met de schaduw links op de foto is nu de N307 naar Dronten die uit de richting Kampen vanaf de Roggebotsluis Oostelijk Flevoland binnenleidt.

Op het terrein van Roggebotsluis is nu het AZC-Dronten gevestigd. (Red.)

en van de Aartsdiocesane R.K. Boeren- en Tuindersbond met later als onderafdeling een vrouwenbond. Andere dames verenigden zich in september 1959 in een Bond van Plattelandsvrouwen en in een Hervormde Vrouwengroep. De gereformeerden en hervormden hielden op 23 december 1958 een gezamenlijke kerstwijding. Even daarvoor, op 14 december, waren de katholieken samengekomen onder pastoor Eysink.

Ontspanning

Na de zomer begon de in het begin van 1959 opgerichte toneelvereniging met de repetities en startten gymnastieklessen voor kinderen. Voor andere sportieve genoegens werd een voetbalclub en een ijsclub opgericht die in de ijskoude winter van 1963 zelfs het eerste kortebaankampioenschap van Flevoland organiseerde. Een jongensclub verschaftte ontspanning en inspanning aan de jeugd.

Rolschaatsbaan

Ander vermaak kwam voor hen van de eensgezinde vieringen van Sinterklaas en Koninginnedag. Zowel in sportief als recreatief opzicht genoot de jeugd van de zwemlessen in een afgebakend deel van het Veluwemeer. En ze hadden een eigen rolschaatsbaan. Terwijl hun vaders – veelal met boerenbloed – het nuttige met het aangename verenigden op het volkstuincomplex aan de overzijde van de Hanzeweg. Verder werden leesboeken geleend van de openbare leeszaal en bibliotheek uit Emmeloord.

Veel activiteiten waren gericht op de in ruime mate aanwezige jeugd. Voor de kleintjes werd in 1961 een kleuterschool opgericht die op 1 januari 1965 moest worden opgeheven. Het aantal kleuters werd te klein. Oudere kinderen gingen op school in Kampen.

De gemeenschap werd kleiner. Op 14 juli 1961 vertrok het eerste gezin naar een boerderij. Er volgden er steeds meer. Het was een bekend feit: Roggebotsluis was als tijdelijk onderkomen bedoeld. Wat leeg kwam werd spoedig weer bewoond, maar de samenleving verstarde. De ‘springplank de polder in’, zoals Jan L. Kuiper schreef in zijn boek ‘Flevoland land van pioniers’, verkommerde langzamerhand. In mei 1968 werden de eerste huizen afgebroken. Het complex werd overgedragen aan de Stichting Vakantiebesteding Rijksambtenaren. Toen de ambtenaren het kille Nederland gingen ruilen voor het warmere buitenland, werd het vakantieoord gesloten. Het werd overgedragen aan het rijk dat veel huizen vernieuwde, een riolering naar Dronten aanlegde en er een asielzoekerscentrum vestigde. De bewoners van nu zullen geen weet hebben van de er eertijds zo bloeiende pioniersgemeenschap.